

СКОПИНИЧЕСКИ ПРЕГЛЕДЪ

СПИСАНИЕ ЗА ОБЩЕСТВЕНО СТОПАНСКИ ВЪПРОСИ

ИЗДАВАНО
ОТЪ ТЪРГОВСКО-ИНДУСТРИАЛНАТА
КАМАРА И СТОКОВАТА БОРСА
ВЪ
ВАРНА.

УРЕЖДА СЕ ОТЪ РЕДАКЦИОНЕНЪ КОМИТЕТЪ
ПРИ СЪТРУДНИЧЕСТВОТО НА:

Ангеловъ, Д-ръ Сим., професоръ; Боевъ, Б., професоръ; Буровъ, Ат. Д., бившъ министъръ;
Ганевъ, Вен., професоръ; Ганевъ, Д-ръ Сп., началникъ на Бюрото за финансови изучавания въ
Българската нар. банка; Данаиловъ, Г. Т., професоръ; Ивановъ, Дончо, секретаръ на Русенската
търговско-индустриална камара; Иширковъ, Ат., професоръ; Каблешковъ, Ат. С., управителъ
Кооперативната банка; Кланчевъ, Д-ръ инж. В., главенъ инспекторъ на индустрията; Лячевъ, А.,
бившъ министъръ; Мишайновъ, Дим., професоръ; Поповъ, Кирилъ Г., главенъ директоръ на
Статистиката; Санаровъ, Д-ръ Н., публицистъ; Списаревски, Д-ръ Н. Д., публицистъ; Стояновъ,
П., професоръ; Табановъ, Д-ръ С., чиновникъ въ Министерството на външните работи; Тодоровъ,
П., публицистъ; Шаденхетъ, Д-ръ И. професоръ; Хинновъ, Х. С., инспекторъ въ Кооперативната
банка; Цанковъ, А., професоръ; Януловъ, Илия, публицистъ и др.

СЪДЪРЖАНИЕ.

I. Статии.

	Стр.
1. Д-ръ С. Табаковъ, Капитулациитъ въ Турция и резултатитъ отъ прѣмахването имъ	53
2. Ив. Г. Лазаровъ, Българското търговско параходно дружество и неговата двадесетъ годишна дѣйность	55

II. Стопански обзоръ.

А. Вжтрѣшенъ: Конференцията на търгов.-индустриалнитъ камари въ София	61
Б. Външенъ:	
Ив. Ек., Значението на Турция въ всемирното стопанство	66
С. Т. Килимарската индустрия въ Турция	68
С. Т. Тютюневата култура въ Египетъ	68
Ив. К. Стопанска хроника на войната: Англия	68

III. Книжнина.

Т. А. Кумановъ, Систематично търговско счетоводство отъ Д-ръ Д. Добревъ	70
Списание на бълг. ек. дружество; бюлетинъ на русенската търговско-индустриална камара; изложение за състоянието на Варнен. окръжие прѣзъ 1913—1914 год.	70

IV. Малкъ бѣлѣжникъ.

Изъ дѣйността на камарата: I. По конференцията въ София. II. По уреждане врѣменно параходно съобщение между Одеса и нашия брѣгъ. III. Нови членове на камарата	71
Подвижна земледѣлческа катедра; министерство на финансиитъ; глав. дирекция на пошитъ; глав. дирекция на желѣзницитъ и пр.; търгове; регистрирани фирми	72

Редакционенъ комитетъ:

Екимовъ, Д-ръ Ив., подпрѣдседателъ Т. и. камара;
Калянджиевъ, Ц., директоръ Търговското училище;
Каракашевъ, Т., директоръ Б. т. параходно дружество;
Каросеровъ, Д-ръ Ив., секретаръ Т. и. камара.

Забѣлѣжка: Отдѣлтъ „Консулски рапорти“ е изоставенъ въ тази книжка по липса на мѣсто.

ЕКОНОМИЧЕСКИ ПРЪГЛЕДЪ

Абонаментъ:

За година . . . 8 лв.
„ 6 мѣсеца . . . 4 „
„ 3 „ . . . 2 „
„ чужбина год. . 10 „

Отдѣлна книжка 50 ст.

Излиза на 15. и 30. всѣки
мѣсецъ, освѣнъ юлий и
августъ.

ДВУСЕДМІЧНО СПИСАНИЕ ЗА ОБЩЕСТВЕНО-СТОПАНСКИ ВЪПРОСИ.

Издание на Търговско-индустриалната камара и Стоковата борса
ВАРНА.

Всичко, що се отнася до
списанието, да се отправя
чрѣзъ Търговско-инду-
стриалната камара.

Ржкописи се връщатъ
само срѣщу заплащане на
пощенскитѣ разноси.

Обявления по споразумѣ-
ние.

Кн. 4.

ВАРНА, 30 ОКТОМВРИЙ 1914.

Гол. I.

Д-ръ С. Табаковъ.

Капитулациитѣ въ Турция и резултатитѣ отъ прѣмахването имъ.

Замахътъ на турското правителство за прѣмахването на капитулациитѣ произведе дълбоко впечатление еднакво между политичитѣ и финансовитѣ кръгове.

Прѣди да видимъ, какви могатъ да бждатъ резултатитѣ отъ тоя тъй смѣлъ жестъ на турцитѣ, нека скицираме историческата и юридическа страна на въпроса.

Капитулациитѣ въ Турция датиратъ отъ първия контактъ на мюсюлманитѣ съ християнитѣ, или, по-специално, отъ врѣмето когато Турция стана европейска държава. Това сж отначало *унилатерални*, едностранни, актове на османскитѣ султани срѣмо разни държави на Европа, или сборъ отъ прѣдимства и привилегии *отстъпени* на тия държави, обаче впоследствие, обрънати въ чисто *международни задължения* по силата на сключвани прѣзъ разни врѣмена и въ разни форми *двустранни*, капитулационни договори между европейскитѣ държави и Турция.

Появяването на капитулациитѣ въ Турция се обяснява: 1) съ коренното социалъ-правно различие между тъй дошлитѣ въ контактъ двѣ култури: азиатско-мохамеданската и европейско-християнската, за да видимъ по-късно подобенъ режимъ, наложенъ еднакво на Китай, Япония, Сiamъ, Занзибаръ и Мароко; 2) съ исторически, външни фактори, какъвто бѣ напиримѣръ сключениятъ съюзъ между френския кралъ и турския султанъ въ 1535 г., въ която година капитулациитѣ се прецизиратъ като културно, политическо и стопанско цѣло; и 3) съ трѣскавото политическо и стопанско проникване на Европа и Америка въ разлагащата се отъ день на день турска империя.

Хронологически сключенитѣ съ европейскитѣ държави капитулационни договори на Турция се редятъ, както слѣдва: съ Пагуза въ 1365 г., съ Генуа въ 1387 г., съ Родосъ въ 1425 г., съ Пиза въ 1460 год., съ Флоренция въ 1460 год., съ Венеция въ 1478 год. и т. н., за да дойдемъ до епохалнитѣ отстъпки, направени на Франция въ 1535 г., пзвоювани впоследствие отъ Полша (1553 г.), отъ Англия (1580 г.), отъ Австрия (1718 г.), отъ Русия (1774 г.), отъ Испания (1782 г.) и т. н. вече като *сборъ отъ задължения на двустранни договори, потвърждавани прѣзъ разни врѣмена и попълвани съ редъ военни, търговски и чисто финансови трактати, конвенции и протоколи.*

Въ общи чѣрти капитулационниятъ режимъ въ Турция се свежда къмъ слѣдното: освобождаване чужденцитѣ и дори „протежетата“ въ империята отъ пзвѣстни данъци; защита срѣщу произволни арести; свобода на въропзповѣданията; неприкосновеностъ на жилището; неподсждность на мѣстнитѣ сдилища по углавни процеси, а подсждность на специални сдилища („смѣсени комисии“ и „консулски сдилища“) по граждански процеси, въ които една отъ странитѣ е отъ друга народность, и т. н. Съ една рѣчь, по една специфична дерогация на международното право, капитулациитѣ създаватъ режима на екстериториалностьта за всички чужденци и дори „протежета“ въ Турция, които се числятъ къмъ ползуващитѣ се тамъ отъ капитулациитѣ държави. А тия държави сж европейскитѣ (безъ балканскитѣ) и американскитѣ. Изключенне отъ балканскитѣ държави прави само Гърция, като най-рано освободена.

Турция на няколко пъти се е опитвала да се освободи отъ капитулациитѣ. Първи сигналъ за борба срѣщу тѣхъ се даде въ 1854 г. съ брошурата на Noguès. Силитѣ, обаче, смѣтатъ, че, догдѣ сжествува Турция, капитулациитѣ не могатъ да се прѣмахнатъ. Наистина, въ Япония, Сиамъ и Занзибаръ капитулационниятъ режимъ значително се смекчи, но това стана слѣдъ редъ мирни дипломатически прѣговаряния и съ доброволни отстъпки отъ двѣтѣ страни. Въ балканскитѣ държави, гдѣто капитулационниятъ режимъ, по една странна аномалия, се считаше като продължение отъ турския сюзеренитетъ върху тѣхъ, тоя режимъ се смекчаваше по сжщия полюбовенъ начинъ, догдѣто се прѣкрати *ipso facto*. Турция, обаче, използва днесъ общоевропейската война и знаейки: 1) че силитѣ ще бждатъ раздѣлени по тоя въпросъ на двѣ и 2) че най-заинтересуванитѣ въ капитулациитѣ сили, именно тия отъ тройното съглашение, бидейки ангажирани въ центра на Европа, не могатъ още сега да реагиратъ съ оръжие срѣщу нея, рѣши да се освободи не само отъ капитулациитѣ въ тѣсна смисълъ, но и отъ всички, свързани съ тѣхъ институти (чуждитѣ пощи, върховния санитаренъ съвѣтъ, иновѣрнитѣ общини и т. н.), които дѣйствиелно бѣха ирония на османската „независимостъ и цѣлостъ“ — държави въ държава.

Капитулациитѣ, обаче, като задължителни, двустранни договори, не могатъ да се прѣмахнатъ само по желанието на едната страна. Нужно е съгласието и на другата страна, а такова липсва. Рѣшителната борба срѣщу прѣмахването на капитулациитѣ, днесъ сведена само къмъ дипломатически протести, ще почне едва съ улесняването на тройното съглашение въ центра на Европа, или най-късно при свършека на войната, за да съвпадне съ ново разпокъсване или окончателенъ край на османската империя, споредъ това, дали съглашението ще излѣзе побѣдителъ.

Най-важната частъ отъ капитулациитѣ сж *сждебнитѣ привилегии*, съ които се ползватъ чуждитѣ държави въ Турция. Отъ тукъ и, при прѣмахването имъ, сериознитѣ конфликти поотдѣлно съ всѣка държава.

Турскитѣ схващания за правосъдие сж все още срѣдневѣковни. Турскиятъ режимъ не само до хуриета, но и съ наложенитѣ слѣдъ балканската война ре-

форми, не гарантира достатъчно респекта къмъ чужденцитѣ и международнитѣ интереси въ империята. Догдѣто, значи, капитулациитѣ се считаха за недостатъчни да попълнятъ неджитѣ на тоя режимъ, та начиная отъ 1839 г. се прибѣгваше до редъ въвеждания на реформи, турцитѣ днесъ, безъ сжществени признаци, че сж се доближили до Европа конституционно и културно, мжчатъ се само съ театрални жестове да се освободятъ отъ вѣковния аргументъ на голѣмитѣ си вътрѣшни язви — капитулациитѣ. Силитѣ държатъ за съблюдаването имъ не по силата на честолюбие или традиция, а по силата на една *необходимостъ*. Капитулациитѣ най-много могатъ да се видоизмѣнятъ и то въ свръзка съ показания отъ Турция прогресъ въ дадени отношения, но не и напълно да се прѣмахнатъ. Прѣди още да бжде серпозно разгледанъ и рѣшенъ въпроса за домашнитѣ реформи на Турция, Портата, съ прѣмахването на капитулациитѣ, може да се изложи на сериозни загуби вътрѣ и вънъ отъ страната си. Система на управление, която не задоволява дори самитѣ турци, араби, арменци и др. отомански християни, още по-малко може да задоволи чужденцитѣ, за да допуснатъ токутъ прѣмахването на капитулациитѣ.

Силитѣ отъ тройното съглашение, прѣко заинтересувани въ капитулациитѣ, плюсъ Италия и С. Щати, само протестираха, като си резервираха, обаче, всички срѣдства за борба въ послѣдствие, а Германия и Австро-Унгария, използвайки реномето си на турски приятели особено сега, приеха станалото като свършенъ фактъ, безъ да се отказватъ очевидно отъ тия оубаги на капитулационния въпросъ, каквито ще извоюватъ останалитѣ сили.

Прѣмахването на капитулациитѣ ще се окаже пагубно за Турция, прѣди всичко, защото външниятъ ѝ кредитъ ще бжде унищоженъ: Турция не би могла да сключи никакъвъ външенъ заемъ въ нѣкоя отъ странитѣ, която държи на капитулациитѣ, а такива страни сж главно Франция, Англия и С. Щати. При това, ако има държава, чието сжществуване да се обуславя само отъ външни заеми и то срѣщу нарушаващи не само нейната стопанска и финансова независимостъ, но и нейната сувереностъ еквиваленти (като капитулациитѣ на първо мѣсто, крупнитѣ концесии, сфери на влияние и т. н.) — това е Турция. Финанситѣ, слѣдова-

телно, на Турция ще продължават да бждат прѣсущени, догдѣто тя настоява на днешното си поведение.

Прѣмахването на капитулациитѣ ще се отрази злѣ и въ економическо отношение за империята, защото ще ограничи и застраши пласиранитѣ въ обществени и частни тукъ прѣдприятия чужди капиталы. Самото ижтуване и живѣене на чужденцитѣ въ империята става проблематично.

Какъ ще се засѣгне съ това прѣмахване администрацията на Отоманския публиченъ дългъ — още не може да се каже, тъй като турцитѣ не сж отворили още въпросъ за прѣкото прѣмахване или измѣняване. клаузитѣ на Мохаремския декретъ отъ 1881 год., или на неговитѣ анекси. Тенденцията на турцитѣ бѣ, особено на послѣдъкъ, да взематъ подъ свое управление колкото се може повече отъ сумитѣ на тѣя дългъ. Но каквито и измѣнения да станатъ въ тая международна администрация на отоманскитѣ дългове, (като напримѣръ постепенното намаляване числото на чужденцитѣ — чиновници въ нея, намаляване годишнитѣ фондове за амортизация и сумата на резервнитѣ фондове и т. н.), — счита се, че чуждитѣ бондхолдери нѣма да бждатъ прѣко засѣгнати отъ това. На всѣки случай, заинтересуванитѣ въ самитѣ капитулации и финансови съглашения сили и капиталисти все още ще иматъ много да кажатъ по въпроса.

Но цѣлия тоя въпросъ съ какво може да засѣгне България?

Ний не се ползуваме съ никакви капитулации въ Турция, а при това нѣмаме капиталы, ангажирани въ турски прѣдприятия. Въ дребни въпроси, като облагане чужденцитѣ съ *тементю* и т. н., разчитаме на туй, което извоюватъ великитѣ сили, а въ по-важни, отъ прѣдпмно международенъ характеръ въпроси, правимъ сжщото съ по-голѣмо основание. Български подданици се четатъ на прѣсти въ Турция, а българско население тамъ почти не останало, губи резона на единствената си политическа капитулация въ империята — черквата.

Прѣмахването на капитулациитѣ въ Турция би се отразило благоприятно, ако и косвено, върху търговията ни съ нея до толкозъ, доколкото съ това прѣмахване Турция ще спечели финансова свобода. Колкото това и да е още въпросъ, фактъ е, обаче, че при такава свобода, Турция би била способна да налага митнически тарифи, каквито си иска, да създава монополи и нови данѣци, безъ огледъ на туземци и чужденци въ империята. При тия условия, търговията на ползущитѣ се отъ капитулациитѣ държави, респективно великитѣ сили, не ще може да бжде облагодѣтелствувана въ ущърбъ на държави, които не разчитатъ на капитулации, каквато е съседната на Турция и търгуваща главно съ нея България. Капитулациитѣ сж единъ многозначущъ плюсъ къмъ и безъ това можщитѣ въ конкуренцията сили спроти безкапитулационнитѣ държави, каквато е България.

Ив. Г. Лазаровъ.

Българското търговско параходно дружество и неговата двадесетъ годишна дѣйность.

На 15 августъ 1913 год. се изпълниха двадесетъ години отъ учрѣдяването на Българското търговско параходно дружество. Въ течение на своето двадесетъ годишно сжествуване, съпроводено съ доста лутания, и прѣживѣло нѣколко критически моменти, дружеството успѣ да увеличи броя на своитѣ параходи отъ два на шестъ, прѣдставляващи единъ тонажъ всичко отъ 4,027 тона регистръ. Тоя резултатъ, колкото и да не е блѣскавъ за една двадесетъ годишна дѣйность, все пакъ прѣдставлява извѣстенъ успѣхъ, като се взематъ прѣдъ видъ особено труднитѣ условия и прѣчки, съ които е имало да се бори това национално прѣдприятие.

Сега, слѣдъ като е навършило двадесетъ

годишна дѣйность и когато прѣдстои да се поднови договорътъ съ държавата за неговото по-нататъшно сжествуване, намираме за полезно и необходимо да разгледаме дѣйността на Българското търговско параходно дружество прѣзъ тоя периодъ отъ врѣме, да прѣцѣнимъ добититѣ резултати и да изтъкнемъ всички ония грѣшки и недостатѣци, допуснати до сега въ организацията и въ управлението му, да очертаемъ прѣчкитѣ, що е срѣщало въ сжествуването си, прѣчки породени отъ обективнитѣ условия, при които е било поставено да се развива и, най-послѣ, да посочимъ политиката и мѣроприятията, които ще трѣбва да се възприематъ въ бждаще, както отъ страна на управлението на

дружеството, така и отъ страна на държавата, за да се даде единъ по-силенъ потикъ на бъдещето развитие на българската паракходна морска служба до ония размѣри, които да отговарятъ на търговското развитие на нашата страна и на нейното положение, като морска държава на Балканитѣ.

Слѣдъ несполукитѣ, които прѣтърпѣ България въ послѣднитѣ войни, единичката придобивка за нея бѣ тая, че, съ завземането на Родопската областъ, тя можа да излѣзе на Бѣло море и съ това доби непосредственъ достъпъ до голѣмитѣ всесвѣтски морски пѣтища. Сега остава да развиемъ нашитѣ търговски сношения съ чуждитѣ страни, да увеличимъ производството и износа на отечественитѣ произведения въ странство, та да можемъ, по тоя начинъ, да компенсираме ония материални загуби, що понесохме прѣзъ врѣме на войната. Въ бъдещето търговско развитие на нашето отечество, морскитѣ съобщения несъмнѣно има да изиграятъ важна роля въ стремлението ни да разширимъ нашитѣ външни пазари. Ето защо, налага ни се, като необходимостъ на врѣмето, да вземемъ мѣрки още отъ сега за развитието и разширението на нашитѣ национални морски съобщения съ ония пазари, които могатъ да бждатъ прицѣлна точка на външната ни търговия.

При прѣцѣняване досегашната дѣйностъ на Българското търг. паракходно дружество, ще се стараемъ да бждемъ напълно обективни, като ще изхождаме единствено отъ гледището на чисто економическитѣ принципи, които трѣбва да ръководятъ управлението и експлоатацията на всѣко паракходно прѣдприятие. Заедно съ това, ще имаме прѣдъ видъ и двойната цѣль, която е имало да постигне дружеството съ своята дѣйностъ, а именно: 1) да реализира извѣстна печалба за вложения капиталъ, като всѣко търговско прѣдприятие и 2) като субсидирано отъ държавата национално прѣдприятие, да послужи като факторъ за улесняване морскитѣ ни съобщения, както по нашето черноморско крайбрѣжие, така и между нашитѣ пристанища и чуждитѣ страни, а заедно съ това да спомогне за развитието на нашата външна търговия.

Прѣди, обаче, да пристѣпимъ къмъ тази прѣцѣнка, намираме за необходимо, да се спремъ накратко върху економическото значение на мореплаването и на националнитѣ морски съобщения.

* * *

Прѣдимството на морето се крие въ това, че то прѣдставлява отъ себе си готовъ естественъ пѣтъ, безъ да има нужда да се трасиратъ по него линиитѣ на движението и безъ да има нужда, значи, тѣ да се създаватъ съ крупни материални срѣдства.

Отъ това излиза, че морскитѣ транспортни сж по-евтини, тъй като при тѣхъ нѣма нужда да се произвеждатъ разходи за построяката и запазването на пѣтя, които достигатъ до значителни размѣри въ другитѣ видове пѣтища, особено при каналитѣ и желѣзопѣжнитѣ линии, и още затова, че по морето е възможенъ транспорта едновременно на грамадни количества стоки и пѣтници, позволявайки, поради лекия пѣтъ, да се употребяватъ прѣвоз-

ни срѣдства отъ най-голѣма вмѣстимостъ. Така, при днешното развитие на техниката, най-голѣмата товаро-способностъ на най-голѣмитѣ желѣзопѣжни вагони въ Америка е 40 тона, когато пѣкъ днесъ се строятъ океански паракходи съ вмѣстимостъ отъ 50—60,000 тона.

Онова, обаче, което най-много различава морето отъ другитѣ прѣвозни пѣтища — то е обстоятелството, че по него пѣтътъ е свободенъ и съвършено откритъ за всички и използваемъ едновременно отъ мнозина, вслѣдствие на което въ морскитѣ транспортни конкуренцията може да се прояви въ най-широки размѣри, добивайки международенъ характеръ. Независимо отъ това, тази конкуренция още повече се усилява и отъ обстоятелството, че въ мореплаването често пѣти ще срѣщнемъ да дѣйствуватъ по-несъвършени прѣвозни срѣдства, каквито сж корабитѣ съ платна, наредъ съ най-съвършенитѣ паракходи и да ги конкурриратъ ефикасно, както това се случва съ извѣстни транспортни отъ Европа за Австралия, за Южна-Америка и другаде.

Поради тази свобода на движението, що дава морскитѣ пѣти, ние виждаме, че напредналитѣ въ търговско и економическо отношение народи, намиращи се при условия особено благоприятни по отношение на мореплаването, сж успѣли да развиятъ своитѣ търговски флоти до такива голѣми размѣри, че да прѣдставляватъ за тѣхъ единъ отъ важнитѣ източници на народното благосъстояние. Това обстоятелство имъ дава възможностъ да отиватъ съ своитѣ по-голѣми и по-силни срѣдства да експлоатиратъ службата на морскитѣ съобщения въ останалитѣ по-назадъ въ економическо отношение страни — нѣщо, което не може да се случи съ другитѣ срѣдства на транспорта, като обществени пѣтища, канали и желѣзопѣжнитѣ линии, които функциониратъ вътрѣ въ държавата и които послѣдната може да строи, споредъ економическитѣ нужди на страната, безъ да се страхува отъ конкуренцията на чуждитѣ държави.

Характерно е, напр., положението на Великобритания, която владѣе моретата съ мощната си национална флота и наддѣлява паракходствата на всички народности. И какво могатъ да правятъ другитѣ държави срѣщу една такава силна конкуренция, освѣнъ да се стремятъ къмъ самозащита, като засилватъ собствената си търговска флота, подпомагайки я съ разни премии, субсидии и всевъзможни други привилегии, каквито допуска съврѣмнатата протекционна система, та така да поставятъ организацията и експлоатацията на самитѣ мореплавателни прѣдприятия на солидни економически начала.

Силното развитие на промишлеността и външната търговия на разнитѣ страни и необходимостта отъ разширяване външнитѣ пазари за отечественитѣ произведения, накара държавитѣ прѣзъ послѣдната четвъртъ на изтеклото столѣтие да обърнатъ особено внимание върху на сърдчаването и засилването на народното мореплаване. Всички започватъ да създаватъ нуждата отъ национални морски съобщения, навсѣкждѣ принциптъ: „търговията слѣдва знамето“ (the trade follows flag) прониква

все повече въ съзнанието на управляващите кръгове.

До какви размери сж се увеличили през последните години търговските флоти на разните държави — това се вижда от следните данни, публикувани от Lloyds Register:

Параходи съ вместимост от 100 тона и повече.	1890 — 91		1912 — 913	
	брой	вместимост тона	брой	вместимост тона
Велико-Британия	5574	7,774,644	8524	17,730,940
Британските колонии	829	491,210	1490	1,471,830
Съед. Щати	416	517,394	1836	4,107,849
Германия	741	928,911	1908	4,276,191
Норвегия	395	246,669	1405	1,695,321
Франция	526	809,598	932	1,638,501
Япония	165	138,431	960	1,344,991
Италия	212	300,625	536	1,119,121
Холандия	162	217,022	602	1,104,220
Австро-Унгария	130	151,166	392	902,704
Швеция	471	181,781	1006	866,853
Испания	389	414,817	526	756,136
Русия	236	156,070	690	754,626

През 1912/13 година, въ числото на народитѣ, които сж имали параходи съ вместимост повече от половинѣ милионѣ тона, трѣбва да прибавимъ още Дания съ 548 парахода — вместимост 703,520 тона и Гърция — 346 параходи съ 648,667 тона. А пъкъ общата вместимост на всички параходи въ цѣлия свѣтъ се е възкачила от 12,985,372 тона през 1890/91 год. на 40,518,177 тона през 1912/13 година.

Всички народи днесъ считатъ морето като източникъ на благосъстояние. Оная държава, която граничи съ море или има достѣпъ до него, добива възможност на свободни сношения съ чуждитѣ държави, тя може да постави своята економическа политика на самостоятелна нога и да не зависи отъ настроенията и капризитѣ на своитѣ съсѣди, презъ територията на които би била принудена да прѣкарва своитѣ износни произведения, ако да не граничеше съ море. Но морето днесъ има значение като срдѣство за съобщение не само за морскитѣ, но още и за континенталнитѣ държави, които чрѣзъ него получаватъ суровитѣ материали за нуждитѣ на своята индустрия и обратно чрѣзъ него разпращатъ произведенията на своето производство изъ разнитѣ части на свѣта.

Поради грамадното значение, що прѣдставляватъ днесъ морскитѣ транспорти, всички напреднали народи, които се стремятъ да развиятъ своитѣ търговски сношения съ чужбина, полагатъ особени грижи за създаването и за-

силването на народно мореплаване, което да послужи като могщо срдѣство за разширението на тѣхната морска търговия и економическа експанзивност. Националното мореплаване прѣдставлява особено значение за една млада страна, едва що започнала своя стопански развой, защото посрдѣствомъ него тя добива възможност да закрѣпи позицитѣ си въ външнитѣ пазари, а така сщо и да ги разшири. Въ това отношение отъ голѣма важностъ сж редовнитѣ морски съобщения, поддържани отъ национални параходи по извѣстни опрѣдѣлени морски линии, които иматъ за цѣль да свързатъ националнитѣ пристанища съ голѣмитѣ пристанища и, посрдѣствомъ тѣхъ, съ потрѣбителнитѣ центрове въ чужбина. Тия морски съобщения, явяващи се като противовѣсъ срѣщу стремжитѣ на чуждитѣ параходни дружества да експлоатиратъ отечествената търговия съ високи навла, свързани и комбинирани съ желѣзопѣтнитѣ съобщения и подпомогнати съ една цѣлесобразна тарифна политика и, най-послѣ, приспособени къмъ нуждитѣ на износната търговия, биха могли да принесатъ грамадни стопански ползи на страната — да спомогнатъ, както за увеличението на търговията ѝ, така и за завоюването на нови пазари. Защото, призната истина е, че търговията и нуждата отъ размѣна създаватъ линията на морския трафикъ, обаче, веднажъ създадена и поддържана редовно, тази линия открива нови хоризонти на експортната търговия, прѣдизвиква нови и разнообразни прояви на морската транспортна дѣйностъ, а, заедно съ това, и по-интензивно движение на стоки и пѣтници.

Значението на мореплаването, обаче, не се изразява само въ економическата роля, що изпълнява въ живота на народитѣ. То има още и голѣмо политическо и социално значение. Морятѣ, които плава по разни морета и пѣтешествува по разни страни, срѣща често голѣми мъжнотии при упражняване занятието си, които се стрѣми винаги да прѣодолѣе. Съ това той привиква къмъ дисциплина и безстрашие, качества, които, въ случай на нужда, го правятъ добъръ защитникъ на отечеството. Народното знаме, което се развѣва на кормилото на кораба, вдѣхва у моряцитѣ едно здраво народно съзнание, което тѣ проявяватъ при много случаи, когато се намиратъ далечъ отъ отечеството си. А самитѣ кораби, които въ мирно врѣме служатъ като могщо срдѣство за економическо влияние и проникване, въ врѣме на война идатъ да увеличатъ военната сила на отечеството.

Най-послѣ, на напредѣка на мореплаването се дължи възникването на редъ економически принципи и идеи, приложението на които е дало благотворни резултати въ економическия животъ на народитѣ. Така, въ мореплаването възникнаха първитѣ идеи на застраховката, която отпослѣ се разпространи въ най-разнообразни форми въ другитѣ отрасли на човѣшката дѣйностъ. Развоятъ на мореплаването прѣдизвика възникването на идеята за първитѣ дружества съ ограничена отговорностъ, разпространението на които създаде голѣми натрупвания на капитали и ко-

лосални търговски предприятия. Въ мореплаването най-напредъ се приложи принципът на професионалния рискъ въ тежестъ на капиталиста, като се прие, щото ранения при злополука въ време на изпълнение службата си морякъ да се лѣкува за смѣтка на притежателя на кораба. Най-послѣ, мореплаването спомогна по разни начини за сближение на народитѣ, и прѣдизвика сключването на първитѣ международни съглашения.

Изобщо, грамадно е економическото и политическо значение на мореплаването: неговиятъ напредѣкъ въ една страна означава порастването на нейната сила, на престижа и прѣдѣвншия свѣтъ и показва увеличаването на външната търговия и на народното богатство.

Отъ тая гледна точка трѣбва да се прѣцѣняватъ ползитѣ отъ национално мореплаване въ всѣка страна.

Основаването на Българското търговско параходно дружество и неговото управление въ двадесетъ годишния периодъ.

Инициативата за основаването на Българското търг. парах. дружество е излѣзла отъ града Варна, първото наше пристанище на Черно море. Една група български търговци и обществени дѣятелѣ въ градъ Варна, схващайки ползата и значението на едно българско параходно прѣдприятие, прѣзъ 1890 год. се събиратъ да обмислятъ въпроса въ градския свѣтъ, свикани отъ тогавашния многозаслужилъ на града Варна кметъ М. С. Колони. Прѣди, обаче, да ангажиратъ капиталитѣ си въ това национално прѣдприятие и прѣди да опрѣдѣлятъ началата, върху които ще трѣбва да се постави неговата организация, тѣ сж поискали отъ държавата да си опрѣдѣли отношенията спрѣмо дружеството, а главно да гарантира извѣстенъ процентъ върху капиталитѣ, вложени въ него, очевидно, мислейки, че безъ държавната подкрѣпка то не ще може да закрѣпне и напредне. За тая цѣль прѣзъ мѣсецъ юлий 1890 г. сж били започнати прѣговори съ тогавашното българско правителство, а на 31 октомврий, сжщата година, е билъ поднесенъ въ градъ Варна адресъ на държавния глава, тогава Н. Ц. Височество князь Фердинандъ I, заедно съ едно „изложение за хода на дѣлото по учрѣждаване на Българското търг. параходно д-ство въ Варна.“ Била е образувана една учрѣдителна комисия въ градъ Варна при съставъ: Велико Христовъ, търговецъ, Кръстю Мирски, адвокатъ, Руси Матеевъ, тогава търговецъ-комисионеръ, а сега касиеръ на клона на Бълг. н. банка, Михаилъ Колони, градски кметъ, П. А. Поповъ, Петъръ Енчевъ, директоръ на Бълг. н. банка и Ив. Мънзовъ, управителъ на митницата, която е трѣбвало да изработи проекто-устава на дружеството. Комисията е започнала прѣговори съ правителството, относително условията и началата, съгласно които е трѣбвало да се уреди дружеството, въпроситѣ за участието на държавата въ прѣдприятието и субсидията, която тя е трѣбвало да внася, за да се осигури неговия успѣхъ. Завела се е дълга прѣписка между учрѣдителната комисия и правителството по

тия въпроси, до като, най-послѣ, на 14 декемврий 1892 год. е билъ приетъ отъ Народното събрание законътъ за съставяне Българско търг. параходно дружество по Черно море, състоящъ се отъ слѣдния:

„Чл. единственъ. Разрѣшава се съставянето на едно Българско търговско парах. дружество, което ще се устрои и дѣйствува, съгласно приложения къмъ настоящия законъ уставъ.“

Тоя законъ е билъ обнародванъ въ „Държавенъ вѣстникъ“ прѣзъ мѣсецъ януарий 1893 година, а пѣкъ окончателното учрѣдяване на дружеството е станало на 15 августъ 1893 година, когато е билъ избранъ първиятъ управителенъ свѣтъ и назначенъ директоръ. Мимоходомъ нека споменемъ, че първитѣ опити за основаването на национално параходно прѣдприятие датиратъ още отъ епохата прѣди освобождението. Още прѣзъ 1863 година български търговци въ Цариградъ сж проектирали основаването на така нарѣченото параплувно търговско дружество „Провидѣние“, съ основенъ капиталъ 12,500 лири турски, раздѣленъ на 1250 акции по 10 лири едната. Обявена е била дори и подписка за записване на акционери, като едновременно съ това начинателитѣ сж били ангажирали единъ параходъ, нарѣченъ „Азисъ“, за който сж били дали и извѣстна прѣдплата. Отпослѣ, вслѣдствие неуспѣха на подписката, не сж могли да събератъ изискуемия се основенъ капиталъ и, заедно съ това, не сж могли да доплатятъ ангажирания параходъ. Внесената прѣдплата пропаднала и съ това се туря край на първия опитъ за учрѣдяването на национално параходно прѣдприятие.

Инициаторитѣ на Българското търговско параходно дружество прѣзъ 1890 година, между многото съображения за неговото основаване, сж имали прѣдъ видъ главно експлоатацията, която сж вършили разнитѣ чужди параходни дружества, които сж обслужвали тогава българското крайбрѣжие до Цариградъ, като сж прилагали произволно високи навла, както за износнитѣ и вноснитѣ стоки, тъй и за пътницитѣ, и които дружества сж държали тогава монопола на крайбрѣжнитѣ и задгранични морски съобщения¹⁾. Тѣй че, нуждата отъ уреждане на редовни морски съобщения, както по нашето крайбрѣжие, тъй и до Цариградъ, които съобщения да улеснятъ и поевтинятъ транспорта, — е породила мисълта за Българско параходно дружество.

Тѣкмо въ периода на 90-тѣ години у насъ се започна стопанския подеъмъ на страната. Въ това време желѣзопѣжнитѣ съобщения бѣха оскѣдни и държавата бѣ вече силно ангажирана въ постройката на поважнитѣ желѣзопѣжни линии, които трѣбваше да свържатъ черноморскитѣ пристанища, главно Варна, съ вътрѣшнитѣ центрове и съ столицата. Проектираше се сжщо и постройката на черноморскитѣ пристанища Варна и Бургазъ, които и въ послѣдствие трѣбваше да

¹⁾ До основаването на Б. т. п. д-ство монопола за крайбрѣжнитѣ съобщения по българския брѣгъ на Черно море е държалъ австрийския Ллойдъ, а за съобщенията съ Цариградъ и по-далечъ — сжщото дружество, заедно съ турското параходно дружество „Курджи“ и др.

се снабдяват съ необходимите технически приспособления. Всичките тия постройки имаха за целъ да способствуватъ за стопанското подигане на България, което отъ своя страна щеше да прѣдизвика интензивно движение на стоки и пѣтниции отъ вътрѣшните центрове на страната къмъ черноморските пристанища и обратно. Естествено бѣше въ тоя моментъ на економически подемъ на страната, при разширение вътрѣшните и желѣзопътни съобщения, да се помисли и за създаването национална морска параходна служба, която трѣбваше да дойде като допълнение на функцията на нашите желѣзопътни съобщения и пристанища; българските параходи да разнасятъ по чуждите страни, ако не всички, то поне значителна частъ отъ произведенията, донасяни въ пристанищата по желѣзниците отъ вътрѣшността на страната и обратно — пакъ българските параходи да донасятъ отъ чуждите страни по-голямата частъ отъ суровите произведения и индустриалните продукти, които да се разнасятъ вътрѣ въ страната отъ държавните желѣзници. И ако тия хубави надежди на инициаторите не можаха да се осъществятъ напълно, ако българското параходно дружество не можа да развие своите прѣвозни сѣдства до степенъ, че да може да отговори напълно на нуждите и изискванията на нашата морска търговия, то тоя неуспѣхъ трѣбва да си дири покрай недостатѣците на неговата вътрѣшна организация, още и въ ония обективни условия, при които е поставено развитието на всѣко параходно прѣдприятие въобще, и специално при нашите условия.

Българското търговско параходно дружество е организирано съгласно постановлението на неговия уставъ. Първоначалниятъ уставъ на дружеството е прѣтърпѣлъ нѣколко измѣнения, а именно:

1. Съ закона, гласуванъ въ IX-то Обикновено народно събрание, утвърденъ съ указъ № 63 отъ 2 февруарий 1897 година;

2. Съ уставните измѣнения, изисквани отъ търговския законъ, утвърдени отъ Варненския окр. съдъ съ опрѣдѣление отъ 24 августъ 1898 година;

3. Съ закона, гласуванъ въ XIII-то Обикновено народно събрание, утвърденъ съ указъ № 2 отъ 8 януарий 1904 година и

4. Съ законъ, гласуванъ въ XIII Обикновено народно събрание, утвърденъ съ указъ № 144 отъ 25 мартъ 1907 година.

Споредъ чл. 3 отъ дѣйстващия сега уставъ, целъта на дружеството е „купуването и употреблението за морска навигация два или повече параходи, които ще свързватъ българските портове на Черно море помежду имъ и съ Цариградъ, и да поддържа прѣки съобщения съ българските държавни желѣзници.

Ако сѣдствата на дружеството позволяватъ, този кръгъ на навигация може да се разшири.“

Въ първоначалния уставъ пасажътъ „и да поддържа прѣки съобщения съ българските държавни желѣзници“ не е съществувалъ. Той е билъ прѣдвиденъ едва напоследѣкъ, слѣдъ като нашата желѣзопътна мръжа се разви, съ целъ да може да се създадатъ комбинирани тарифи за прѣвоза между Българското търговско

параходно дружество и държавните желѣзници, та да може по тоя начинъ да се увеличи морскиятъ трафикъ подъ български флагъ.

Съгласно чл. 9 отъ устава, дружеството се субсидира отъ държавата съ ежегодна субсидия, за която ще говоримъ по-послѣ.

Основниятъ капиталъ на дружеството, споредъ чл. 7 отъ устава, е 1,468,000 лева, раздѣленъ на 3,672 акции по 400 лева едната. Акцииитъ сж именни и безименни. Отъ безименните 1,250 принадлежатъ на държавата, прѣдставляващи единъ капиталъ отъ 500,000 лева, т. е. повече отъ $\frac{1}{3}$ на внесенния капиталъ. Тия 1,250 акции даватъ на държавата право на сто гласа въ общите събрания, упражнявани посрѣдствомъ специаленъ правителственъ делегатъ. Останалите безименни акции, принадлежащи на частни лица, нѣматъ право на гласъ. Споредъ чл. 23 отъ устава, всѣки акционеръ, който притежава петъ акции, има право на единъ гласъ, но никой не може да има повече отъ десетъ гласа и десетъ други по пълномощия, колкото и да е числото на неговите акции.

Тия ограничителни разпоредби, относително правото за гласъ на акционерите въ общите събрания, колкото и да сж основателни за едно общонародно акционерно прѣдприятие, каквото е параходното дружество, което трѣбва да си запази за винаги националния характеръ, се считатъ като единъ сжщественъ недостатѣкъ въ организацията на дружеството и като прѣчка за неговото добро управление. Защото, поради голѣмата разпрѣснатостъ на останалите дружествени акции въ множество дребни акционери, повечето притежатели на 1, 2, 3 и 5 акции, държавата, респективно правителството, съ своите 100 гласа винаги е имало надмощие въ общите събрания и, при рѣшаване на сждбоносни въпроси отъ управлението, е налагало оново рѣшение, което е намирало за добръ. При това положение, рѣшенията на общото събрание въ повечето случаи не сж се явявали като изразъ на болшинството отъ акционерите.

Споредъ чл. 26 отъ дѣйстващия уставъ, дѣлата на дружеството се управляватъ отъ единъ управителенъ съвѣтъ, състоящъ се отъ шестима членове, избирани измежду акционерите по тайно гласоподаване отъ общото събрание за *три години*, и отъ директора на дружеството, който е по право членъ на управителния съвѣтъ и има право на гласъ. Въ състава на управителния съвѣтъ по право влиза и правителствения делегатъ, тоже съ право на гласъ. (Чл. 6 отъ устава.)

Всѣка година въ общото годишно събрание излизатъ по старшинство двама отъ членовете на съвѣта, като се замѣстватъ съ двама новоизбрани.

Споредъ чл. 32 отъ устава, управителниятъ съвѣтъ има най-широки права по управлението на дружеството, по назначението на директора и другите служащи и рѣшава всички въпроси, касаещи се до текущите сдѣлки по експлоатацията на прѣдприятието.

Като постояненъ контроленъ органъ при дружеството функционира правителствениятъ делегатъ.

Споредъ чл. 6 отъ дѣйстващия уставъ, правителството има право да контролира дѣйствиата на дружеството чрезъ свои органи. Освѣнъ това, упражнява единъ постояненъ контролъ чрезъ свой особенъ делегатъ, който участвува въ заседанията на управителния съвѣтъ, съ право на гласъ, а въ общитѣ събрания на акционеритѣ, министрътъ на финанситѣ може да опредѣля друго лице, което да прѣдставлява правителството въ събранията на акционеритѣ, вмѣсто постоянния делегатъ. Постоянниятъ правителственъ делегатъ получава заплата максимумъ до 7200 лева, опредѣлена отъ министра на финанситѣ.

Характерни сж горнитѣ разпоредби, относително правото на министра да назначава едно лице за постояненъ правителственъ делегатъ въ управлението на дружеството, а друго — което да прѣдставлява правителството въ общитѣ събрания. Очевидно, тая разпоредба е прѣдвидена, за да се даде по-голѣма свобода на министра за избора на лицето, което да го прѣдставлява въ общитѣ събрания и, за да има възможность, при такива случаи, да назначава и свое довѣрено лице, въ повечето случаи нѣкой неговъ партиенъ съмишленикъ, който би се явилъ като по-добъръ проводникъ на неговитѣ желанія въ общитѣ събрания.

Като върховенъ органъ въ управлението на дружеството се явяватъ общитѣ събрания, редовни и извънредни.

Споредъ чл. 25, общото събрание одобрява баланса, гласува бюджета, произнася се по покупката на параходи, по който въпросъ правителството има рѣшаващъ гласъ, рѣшава за увеличение на дружествения капиталъ и по измѣнението на устава.

Това сж органитѣ на управление и контролъ на дружеството¹⁾. За забѣлѣзване е факта, че разпоредбитѣ, относително правата и длѣжноститѣ на управителния съвѣтъ, директора и правителствения делегатъ, сж прѣтрѣпѣли нѣколко пѣти измѣнения, не съ цѣль да се въведе извѣстно подобрене въ организацията на дружеството, а съ огледъ къмъ това да се създадатъ условия за по-добро използване дружеството и неговитѣ срѣдства въ разни врѣмена отъ извѣстни партизански кръгове, близкостоящи до властѣта. Така, първоначалниятъ уставъ е съсрѣдоточавалъ управлението въ рѣцѣтъ на директора — той е билъ централния органъ на управлението. Съ измѣненията на устава прѣзъ 1897 година, властѣта по управлението минава всецѣло въ рѣцѣтъ на управителния съвѣтъ, длѣжността на директора се обезличава; той участвува въ управителния съвѣтъ само съ съвѣщателенъ гласъ. Съ измѣненията отъ сжщата година мандатътъ на управителния съвѣтъ се намалява отъ 3 на една година, като всѣка година, е трѣбвало да се произвежда изборъ за новъ управителенъ съвѣтъ. И това положение е траяло до 1904 година, когато мандатътъ се измѣня пакъ на 3 години, съ постепенно възобновление на състава всѣка година, чрезъ излизането на двама по старшин-

ство. Тѣй сжщо въ първоначалния уставъ не се говори нищо за функциитѣ на правителствения делегатъ. Съ измѣненията отъ 1897 година се прѣдвидѣ нова разпоредба (чл. 26), че въ управителния съвѣтъ участвува и правителственъ делегатъ. До тая година послѣдниятъ е участвувалъ само въ общитѣ събрания, като мандатеръ на правителството.

Съ послѣднитѣ измѣнения отъ 1907 година, функцията на правителствения делегатъ става постоянна, плащана съ годишна заплата и при това достатъчно бюрократична. Сжщеврѣменно и длѣжността на директора се издига по-високо; дава му се участие въ състава на управителния съвѣтъ, съ право на гласъ. Несъмнѣно, послѣднитѣ измѣнения на устава отъ 1907 година, относително правата и длѣжноститѣ на управителния съвѣтъ, директорската функция и правителствения делегатъ, макаръ и да не прѣдставляватъ всички съвършенства въ това отношение, все пакъ могатъ да се считатъ като извѣстенъ напредъкъ въ стрѣмежа къмъ по-добро управление на дружеството.

При тая организация на дружеството, както я очѣтахме, естествено, не бѣ възможно да се въведе едно напълно цѣлесъобразно и добросъвѣстно управление въ него, което да има при сърдце интереситѣ и напредъка на дружеството. Още отъ първитѣ години на сжществуването му, се внесе партизанския духъ въ управлението. Всѣко правителство, като е дохождало на властъ, е назначавало свой правителственъ делегатъ и, посредствомъ него, въ бѣдащето общо събрание е избирало свои партизани въ състава на управителния съвѣтъ. И наистина, ако се прослѣдятъ промѣнитѣ, настанали въ управителния съвѣтъ на д-ството въ двадесетъ годишния периодъ, ще се констатира, че дружеството е промѣнило въ тоя периодъ 14 нови управителни съвѣти, значи, всѣки единъ новъ съставъ не е можалъ да се задържи на управлението даже и двѣ послѣдователни години. Повечето отъ членоветѣ на управителния съвѣтъ, които сж управлявали до сега дружеството, сж принадлежали къмъ търговското и адвокатско съсловие, а, освѣнъ това, имало е избрани прѣзъ 1896 и 1900 год. за членове и двама учители отъ Варненската дѣвическа гимназия. Тия хора може да сж познавали добръ своята професия, но малко сж разбирали, какъ трѣбва да се управлява едно параходно прѣдприятие.

Независимо отъ това, по-голѣмата частъ отъ акционеритѣ, които сж попадали въ управителния съвѣтъ, не сж били крупни акционери; слѣдователно, като такива, тѣ не сж имали и оная заинтересуваностъ въ капитала, която се явява като гаранция за доброто управление на акционернитѣ капиталистически прѣдприятия.

Сжщото може да се каже и за директорската длѣжностъ. Прѣзъ периода отъ 1894 — 1900 година дружеството е промѣнило 4 души директори, бивши чиновници въ разни държавни вѣдомства, които не сж имали що-годѣ подготовка по параходното дѣло, а при това не сж били и добри администратори. Отъ 1900 — 1904 година дружеството не е имало титулярни директори. Прѣзъ тия периоди дирек-

¹⁾ Чл. 34 отъ устава прѣдвижда избирането на провѣрителенъ съвѣтъ, обаче, тоя послѣдниятъ се ограничава въ провѣрката на смѣткитѣ и инвентара и не е упражнявалъ нѣкакъвъ контролъ въ управлението.

торската длъжност се е изпълнявала алтернативно отъ разни членове на управителния съветъ, по-претенциозни въ това отношение, като сж се редували единъ слѣдъ другъ и които, макаръ и да не сж били титулярни директори и да сж се занимавали прѣдимно съ своето собствено занятие, като чиновници и търговци, сж получавали и заплата, за гдѣто сж изпълнявали директорската длъжностъ на дружеството. Прѣзъ 1904 година се назначи за директоръ единъ чужденецъ, специалистъ, бившъ капитанинъ отъ ромънската морска паракходна служба, който напусна дружеството прѣзъ 1908 година доста дезорганизирано и при едно силно нарастване на разходите. Отъ тая година до 1910 год. директорската длъжностъ се е изпълнявала пакъ отъ членове на управителния съветъ. Прѣзъ 1910 се назначава за и. д. директоръ единъ бившъ учителъ, който е стоялъ до срѣдата на 1911 година, когато е билъ замѣстенъ отъ сегашния директоръ, бившъ дългогодишенъ чиновникъ и поддиректоръ въ Главната дирекция на желѣзницитѣ.

Значи, въ двадесетъ годишния периодъ дружеството е промѣнило 7 титулярни директори и 10 врѣмenni, изходящи отъ срѣдата на управителния съветъ.

Това често мѣняване на директоритѣ, назначаването за такива разни случайно попаднали лица съ различна подготовка и съ разни схващания и разбираня по работата, показва какъ лекомислено се е гледало на директорската длъжностъ въ Българското търговско паракходно дружество. Въ едно паракходно прѣдприятие, което прѣдставлява единъ твърдъ сложенъ механизъмъ, директорската длъжностъ е централния технически органъ на управлението. Директорътъ трѣбва да има солидна научна и техническа подготовка; да притежава обширни познания по економичнитѣ и финансови въпроси, а главно да познава технически паракходното дѣло и всички ония елементи, които образуватъ фрахтовия пазаръ и обстоятелствата, които влияятъ върху него. И трѣбва много да се съжалева, че въ двадесетъ годишния периодъ не можа да

се намѣри подобно лице, което да даде една правилна ориентировка въ управлението на това народно прѣдприятие.

По сжщия начинъ се е смѣнявалъ и правителствения делегатъ. Прѣзъ двадесетъ годишния периодъ сж се изредили единадесетъ лица като правителствени делегати, отъ които трима сж били окръжни управители, двама — директори на Народната банка въ Варна, единъ адвокатъ, единъ търговецъ, двама частни банкери, единъ инженеръ-технологъ, бившъ чиновникъ въ Дирекцията на желѣзницитѣ и единъ бившъ чиновникъ въ Министерството на търговията.

При това често мѣняване на лицата, които сж вземали участие въ ръководенето дѣлата на дружеството, не е могло да се създаде въ него едно стабилно управление и единство въ всички ония мѣроприятия, които сж цѣлѣли неговото развитие и засилване. Това положение се е влошавало още повече и отъ обстоятелството, че въ управлението не сж попадали свѣдущи хора по паракходното дѣло.

Фактически дружеството се е управлявало до сега отъ извѣстни правителствени кръгове, които въ общитѣ събрания сж могли да избиратъ свой управителенъ съветъ, съ помощта на стотъ гласа на правителството. Малцина съзнателни акционери, желаючи искрено на прѣдъка на дружеството, сж могли да попаднатъ въ неговото управление, а пъкъ да сж успѣвали такива да се избера въ съвета, не сж могли да се проявятъ, вслѣдствие на партизанския духъ, заигнѣденъ въ него. Едва въ послѣдно врѣме се забѣлѣзва едно по-високо схващане задачитѣ на управителния съветъ, както отъ страна на правителственитѣ кръгове, тъй и отъ страна на акционеритѣ, като започнаха да избиратъ въ състава на съвета по-добри подготвени и свѣдущи по дѣлото лица и съ по-голямъ интересъ къмъ добрия на прѣдъкъ на дружеството, изходящи отъ срѣдата на по-крупнитѣ акционери.

Какъ се е отразила досегашната система на управление върху дружественитѣ операции и резултатитѣ отъ тѣхъ, това ще разгледаме въ слѣднитѣ отдѣли на тая статия.

СТОПАНСКИ ОБЗОРЪ.

А) Вътрѣшенъ.

Конференцията на търгов.-индустриалнитѣ камари въ София.

Развиващитѣ се политически събития наложиха разрѣшаването крупни стопански въпроси, които не можеха да останатъ незабѣлѣзани отъ търговско-индустриалнитѣ камари въ страната. По този поводъ, тия послѣднитѣ си устроиха една срѣща, резултатъ на която е слѣдното изложение, отправено до г-на Министра-Прѣдседателя и до г-да министритѣ на търговията, промишлеността и труда, на финанситѣ и на правосъдието.

Тежкото финансово и економическо положение, въ което се намираше страната въ надвечерието на европейската война, постави стопанския животъ

и търговската обмѣна прѣдъ една страшна, пълна съ разрушителни сътрѣсения, неизвѣстностъ. Голѣмитѣ бѣдствия, прѣживѣни въ послѣдствие на балканската война, причиниха обща търговска и стопанска остра криза въ всички краища на държавата. Късното реализиране на послѣдния държавенъ заемъ компрометира силно паричния ни пазаръ. Отъ тамъ появата на ненормални камбиялни курсове, които стѣсняватъ силно търговската ни международна обмѣна. Къмъ това дойде да се прибави и общоевропейската война, а тя разтревожи населението и парализира всѣко нормално търговско движение. Като връхъ на всичко това, дойде и запрѣщението на износа, което прѣсѣче какъвто и да било притокъ на злато въ страната. При тоя редъ на нѣщата, посрѣщането паричнитѣ задължения на търговцитѣ бѣше безусловно невъзможно и щѣше

да докара непоправими злини и сътръсания, които биха засегнали стабилността на всички наши търговски сделки. Но това положение, което мотивира въвеждането на мораториума, за жалост, си остава не само неизменно, но то още повече се влоши поради: невъзобновяването на износа; слабата тазгодишна реколта; неизплащането още реквизицията; постоянния страх, който цари вследствие неизвъстността преди страшно развиващата се обща война, — война, която е спрела всяко движение, всяка инициатива за работа и нормален живот.

Делегатите на търговските камари, събрани във София, за да размислят мисли върху положението, намират, че изпълняват свой един дълг, като идат, преди всичко, да подчертаят крайно повелителната нужда от закона за мораториума, нужда неизменно наложена от настъпилите неминуеми тежки условия, които страната претрива и, главно, от върховните интереси, както на страната, така и на населението, което и без тях е вече много уморено и едва бих започнало от малко-малко да се поопитва и да заздравява тежките морални и материални рани от скорошното минало на освободителната война.

Заедно с продължаването срока за мораториума, което продължаване трябва да бъде още от три месеца, необходимо е да се направят следните корекции на закона:

1. Продължаването срока да бъде с уговорка, че Министерският съвет, по предложение на надлежния министър, има право да продължи отново мораториума, както и да го отмени напълно или частично и по-рано, но след като изслуша по това мнението на търговските камари.

Тия нововъведения се налагат поради възможността, че може обстоятелствата да наложат, вън от това продължение от три месеца мораториума, отново продължение в такова време, когато Народното събрание не заседава, за да гласува такова предложение; досъжно изслушването мнението на търговско-индустриалните ни камари — то е за да се даде възможност на правителството да се осветли по правилно по такава една сериозна материя от най-компетентните по този въпрос учредения — търговско-индустриалните камари.

2. Мораторният интервал трябва да се пресметне по отделно за всяко задължение, а не всички задължения да стават изискуеми в един и същи ден.

Законът за мораториума от 26 юлий т. год. не определя изрично, кога стават изискуеми паричните задължения, които се ползват с мораториума: да ли тези задължения стават от датата на изтичане мораториума, или всяко задължение става изискуемо толкова от своя падеж, колкото е траял мораториумът. Този въпрос беше правилно разрешен с продължение мораториума с закона от 17 декември 1912. год., като бих уговорено, че всички парични задължения трябва да получават отсрочка с толкова дни подир падежа си, колкото сж се изменили от 17 септември 1912 год. до 45-ия ден, следващ от датата на публикацията в „Държавен вестник“ заповедта за обща демобилизация. Ако се остави сегашният закон за мораториума без това допълнение, той ще се отрази много злѣ върху търговията ни и търговския кредит, тъй като в един ден търговецът не ще може да издължи

всички свои задължения, които той трѣбваше последователно да издължава на разни дати в продължение на времето, през което е траял мораториумът, и, по такъв начин, много полици ще бъдат протестирани и много търговци обявени в несъстоятелност. Когато, ако ли задълженията се плащаха последователно, всеки ще може да посрѣща задълженията си. Да се задължат търговците да се изплащат в първите дни, след вдигането на мораториума, ще им причини трудности, тъй като веднага след възстановяването на нормалните времена, търговията все още ще се намира под влиянието на изминалите се ненормални събития, и би било необходимо да се даде един срок от няколко десетки дни след вдигане на мораториума, от когато да почнат изплащанията, както бѣ случая с стария мораториум, при който изплащанията почнаха 45 дни от вдигането му.

3. Трѣбва да бъде изрично постановено в закона за мораториума, че последният не прѣчи на кредитора да вземе охранителни мѣрки против длѣжника. Германия е наредила административен надзор върху тия сделки. Без такава изрична уговорка в закона, дава се възможност на недобросъвестни длѣжници да отчуждават имотите си и да ошетяват с това кредиторите си.

4. Да се уговори изрично в закона, че процента на лихвите не може да бъде повишаван вън от договорната лихва преди мораториума.

Това пояснение на закона се налага поради обстоятелството, че много кредитни учредения и лица, непосредствено преди обявяване на мораториума, покачиха на своите длѣжници процента на лихвите и ги поставиха с това в тежки условия, прѣдвидъ на невъзможността да се отзоват на задълженията си и се избавят от такива нови тежки лихви. Търговските камари получиха масса оплаквания от такива покачвания на лихвата, и турянето край на такива злоупотребления, от страна на разни кредитни учредения и банки, съставлява един неминуем дълг на нашия законодател.

5. Процентът на лихвата за международните платѣжи да се фиксира в закона максимум 6 %.

Без това строго опредѣляне размѣра на лихвата, дава се възможност на някои наши банкови учредения да събират 8, 9 % дори и повече лихва, като този размѣр тѣ произволно опредѣлят, съответно мѣстния лихвен курс, а не като она в страната, за дѣто се извършват платѣжите.

6. Лицата, които получават заплата в пѣлене размѣр за своя личен труд, да се не ползват от мораториума.

Дадено сѣ сега дѣйстващ законъ право на нетърговци, на чиновници и служащи, изобщо на лица, получаващи заплата за своя личен труд, не се оправдава с никоя нужда, нѣма никакво разумно основание. Всички тия лица имат своята нормална работа, изкарват с своя личен труд прѣхраната си, следователно, нѣма положително никакви оправдателни причини, за да се освобождават от изплащане задълженията им през време на мораториума. Друг би билъ въпроса, ако страната се намираще в война и тия хора бѣха под военное знаме. Въ такива само извънредни обстоятелства ползуването с правото на мораториума би имало своя *raison d'être*.

7. Мораториумът да не дава отсрочка за изплащане наемите. Нищо не оправдава даването отсрочка за изплащане наемите при днешните обстоя-

телства. Наистина, старият мораториумъ даваше такава отсрочка, но то бѣше резултатъ на войната, по-голѣмата частъ отъ наемателитѣ се намираще тогава на война, както сега и въ Франция се дава такава отсрочка, но тя се дава само за ония, които сж повикани подъ военно знаме. Защо, наприм., да се дава такава отсрочка на единъ държавенъ или общественъ чиновникъ, който си получава редовно заплатата и има възможность редовно да плаща наема си? Да се дава отсрочка за изплащане наемитѣ, когато нѣма обща мобилизация, ще рече, да се възпитава обществото въ нередовность и безгрижность къмъ своитѣ най-обикновени задължения.

Положението на страната е опасно. Незвѣстността отъ развиващитѣ се събития е мжчителна, ресурситѣ на оборотнитѣ капитални — прѣсущени, банцитѣ сж спрѣли кредитнитѣ си операции, почти всички фабрични заведения до минимумъ ограничиха своето производство по липса на сурови материали, кредитни срѣдства и търсене; занаятчийството, по сжщитѣ причини, сжщо ограничи работата си, търговци, индустриалци и занаятчици, отрупани съ наеми, тежки данъци и други разноски, не сж въ положение да посрѣщатъ задълженията си; строителното дѣло тоже е спрѣно, съ една рѣчъ, всѣкакъвъ търговски и финансовъ животъ днесъ е спрѣлъ и, слѣдователно, налага безусловно продълженето закона за мораториума отъ 26 юли т. г. съ указаниѣ по-горѣ измѣнения и допѣлнения, за да се прѣдотврати отъ страшна катастрофа социалния и стопански животъ на страната.

По въпроса за износа.

Международната търговия е основата, върху която почива всѣко народно стопанство: изнасятъ се произвежданиѣ въ страната продукти, за да бждатъ внесени, въ замѣна на тѣхъ, произведени на останалитѣ страни, отъ които мѣстната консомация има нужда. По този начинъ се постига едно взаимно удовлетворение на нуждитѣ, една мирова размѣна на стопански блага, която така характеризира съврѣмения стопански строй. По силата на условията, въ които България е била поставена да се развива, тя е страна прѣдимно земеделска. Въпрѣки безспорнитѣ успѣхи, които нейната индустрия отбѣлзва, тя продължава да задоволява своитѣ нужди въ голѣмъ размѣръ съ чужди фабрикатни. Тази размѣна на сурови продукти съ обработени материали е толкова по-благоприятна за насъ, колкото износътъ отъ страната е по-голѣмъ. Разликата, която остава въ повече като нашъ активъ, е най-здравата основа на едно широко национално благоденствие. Безъ този позитивенъ търговски балансъ, страната, напротивъ, е изложена, ако не на стопански катастрофи, то сигурно на регресъ. Ето защо, на всички наши управници и въ всички врѣмена, една отъ най-голѣмитѣ задачи е била да насрѣлчаватъ износа. И успѣхи въ тази насока сж, безспорно, постигнати. Ала, когато страната сенамираще въ най-голѣмъ разцвѣтъ, при забѣлжително усиленъ стопански развой, дойдоха крупнитѣ политически събития прѣзъ 1912 — 1913 год. и, като отвлѣкоха вниманието на работното население въ свѣсъмъ друга насока, поставиха една нежелана прѣграда на този просперитетъ.

Устоялъ съ забѣлжителна твърдостъ на всички неслоди, прѣживѣлъ сравнително спокойно щастieto и нещастieto на своето отечество, българинътъ, като остави пушката, наново и съ удвоена енергия се

залови за работа. И както той бѣ достоенъ борецъ на бойното поле, така и въ областта на мирната стопанска дѣйность, се оказа отличенъ работникъ. Благодарение на неговата устоячивость, сжществуваша вече много изгледи, какво въ кратко врѣме стопанскитѣ загуби отъ дългѣ дълготрайни войни ще бждатъ възстановени и България наново ще заеме завидното си положение което имаше прѣди тѣхъ. За нещастие, обаче, развитиѣ се въ Европа политически събития дойдоха да попрѣчатъ на това. Паниката на първитѣ дни засѣгна и насъ и прѣдъ страхътъ на неизвѣстността, правителството се видѣ принудено да вземе мѣрки, които цѣлѣха да запазятъ странага отъ възможни опасности. Една отъ тѣзи мѣрки е и забраната на износа.

Макаръ привърженици на свободната търговия, търговско-индустриалнитѣ камари сѣ пакъ сж по принципъ съгласни съ положението, че при дадени условия, когато това се налага отъ общественитѣ интереси, могатъ да се взематъ извѣстни ограничителни мѣрки. Тия мѣрки, обаче, е желателно да бждатъ свеждани до границитѣ на необходимостта, до най-належащия минимумъ. Иначе, тѣ прѣставатъ да бждатъ цѣлѣсообразни и, вмѣсто полза, принасятъ само вреда.

Имайки това становище, търговско-индустриалнитѣ камари намиратъ, че съ забраната на износа, въ какъвто размѣръ и по какъвто начинъ тя е наложена отъ почитаемото правителство, не се постига напълно цѣлѣта, която може да бжде прѣдметъ на една подобна мѣрка. Забраната има своето единичко и върховно оправдание въ опасността, да не би България да бжде изложена на гладъ. Ето защо, тя трѣбва да се простира само върху артикули, които прѣко засѣгатъ прѣхраната на населението, които сж въ недостатъчно количество, или, въ случай на изчерпване, не биха могли да бждатъ наново набавени. Забраната, обаче, не е ограничена въ тия рамки, които нуждитѣ на страната, може да се приеме, че налагатъ, поради това тѣ иматъ своитѣ отрицателни резултати, които общитѣ народостопански изисквания налагатъ да бждатъ отсгнени. А това ще стане, като се освободи износа на всички ония артикули, за които съ положителность може да се установи, било че не сж необходими за изхранването или за други належащи нужди на страната, било че съ такива количества, които и при свободенъ износъ биха били достатъчни да задоволятъ и най-голѣмата възможна консомация.

За по-пълно и точно обясняване на нашето становище, ние изброяваме по-долу тия артикули, за износа на които намираме, че народостопанскитѣ интереси на България ни налагатъ да се застъпваме, съ обозначение цѣнитѣ, които тѣхнитѣ износъ е прѣдставлявалъ прѣзъ послѣдната нормална 1911 г.:

	Стойность
1. Кукурузъ	39,534,199 лв.
2. Просо	530,427 "
3. Бобъ	6,165,499 "
4. Трици и ярма за добитъкъ	2,619,180 "
5. Брашно пшенично	13,650,412 "
6. Овни и кочове	2,494,449 "
7. Овце	1,260,144 "
8. Волове	1,127,287 "
9. Биволи	162,810 "
10. Биволици	216,350 "
11. Крави	87,665 "
12. Кокошки	469,467 "

13. Гжски	449,258 "
14. Гайтанъ вълненъ, всѣкакъв видъ	938,113 "
15. Вълнени сукна и платове небо- ядисани	17,351 "
16. Вълнени " " " боя- дисани	80,351 "
17. Дървени вжглища	210,956 "
18. Овоцѣи прѣсни и плодове; сливи сушени, попарени, пушени, пе- чени, варени и пр.	144,357 "
19. Орѣхи	317,616 "
20. Агнешки кожи сурови	1,783,246 "
21. Ярешки " "	856,662 "
22. Кози " "	235,256 "
23. Овчи " "	92,891 "
24. Заешки " "	66,756 "
25. Лисичи " "	50,464 "
26. Кашкавалъ	3,119,293 "
27. Сирене обикновено	894,141 "

Всичко 77,574,620 лв.

Всичко това сж, наистина, продукти, имаци извѣстна връзка, кои повече, кои по-малко, съ сж-щественитѣ нужди на страната, ала все пакъ отъ това не произтича едно неоспоримо оправдание на наложената върху тѣхния износъ забрана.

Какъ може, напримѣръ, да се оправдае забраната на царевичата, боба, просото и трицитѣ?

Царевичата и бобътъ дадоха тази година една отлична реколта, както въ качествено, така и въ количествено отношение. Знае се, отъ друга страна, че тия два артикула сж прѣдначначени прѣдимно за износъ, особено царевичата, отъ която само една малка частъ може да бжде обектъ на вжтрѣшната консомация. Просото, сжщо така, е прѣдначначено да задоволява повече чужди, отколкото мѣстни нужди. А трицитѣ, съ които голѣмитѣ наши експортни мелници не знаятъ какво да започнатъ, сж единъ голѣмъ товаръ за тѣхъ и неизнасянето имъ е явно и безполезно опростаиване на не малко национални стопански блага. Какви нужди иматъ да задоволяватъ тѣ, когато опитътъ, безспорно, е доказалъ, че само една малка частъ отъ тѣхъ е нужна за страната и напразното имъ опростаиване ще спаси ли България отъ гладъ?

Сжщото може да се каже и за суровитѣ кожи отъ дребенъ добитѣкъ: агнешки, ярешки, кози и овчи. Като не сж прѣдметъ на обработване въ страната и служатъ повече за луксозни цѣли, каква нужда има да се забранява износътъ имъ?

Кашкавалътъ и сиренето сж два артикула отъ прѣголѣма важность за нашата търговия съ източнитѣ пазари. Приготвявани по особенъ начинъ, съ огледъ на изискванията на мѣстата, дѣто се пласиратъ, тѣ не могатъ да намѣрятъ подходящъ пазаръ въ страната. При това, тѣ се добиватъ отъ материали, за които България никога не ще почувствува недостигъ. При това, производителитѣ сж готови да запазятъ за мѣстната консомация, подъ държавенъ контролъ, цѣлото онова количество, което би имъ се посочило. Съвмѣстно ли е тогава съ интереситѣ на народното стопанство, да не се позволява износътъ на тия артикули и, ако той се позволи, би ли била изложена България на гладъ?

Както уважаемото правителство намѣри, че е съвмѣстимо съ интереситѣ на страната да се изнасятъ яйца, търговско-индустриалнитѣ камари сж на мнѣние, че може и трѣбва да се позволи износътъ на живи птици — кокошки и гжски — източникътъ на

които никога не ще се прѣжжне. Не трѣбва да се забравя при това, че, както яйцата, така сжщо кокошкитѣ и гжскитѣ, сж отъ голѣмо значение за дребното стопанство на нашия земледѣлецъ. Тѣ му даватъ единъ страниченъ доходъ, отъ който той извлича голѣма полза, още повече въ такива трудни врѣмена.

Необосноваема е забраната върху нѣкои текстилни произведения, като гайтанъ, пояси, финни вълнени платове за дрехи, които не могатъ да бждатъ използвани за военни цѣли. Гайтанитѣ и пояситѣ и безъ това сж прѣдначначени за износъ, а за финнитѣ вълнени платове сега е врѣме да си пробиятъ пжтъ въ турскитѣ пазари.

Дървенитѣ вжглища; орѣхи, бадеми и сливи, въобще плодове; афионътъ, единъ новъ артикулъ за нашия износъ, сжщо така нѣма защо да бждатъ задържани въ страната.

Едно особено мѣсто заематъ брашното и огоения добитѣкъ. Мелничната индустрия е една отъ най-крупнитѣ въ страната. Тя заслужава най-голѣмото внимание на държавата и всичката нейна подкрѣпа, а експортнитѣ мелници, при сегашното положение, прѣкарватъ една застрашителна криза. Тѣ сж почти спрѣли работата си. Търговско-индустриалнитѣ камари, които иматъ прѣдвидъ, че числото на тия мелници не е много голѣмо и че тѣхното максимално производство възлиза на около 45 вагона въ денонощие, намиратъ, какво не ще е застрашително за прѣхраната на страната, ако би се разрѣшилъ износътъ и на брашно, въ краенъ случай, като се опрѣдѣли единъ максимумъ за всѣка мелница, пропорционално на нейното производство. Има, освѣнъ това, заварено брашно, което е било приготвено по специаленъ типъ за износъ. Това брашно сега е изложено на развала, защото не може да намѣри пазаръ въ страната. Поне за него не би трѣбвало да се правятъ никакви мжчнотии. Подобенъ е случая съ огоения добитѣкъ. Има специални прѣдприятия, които се занимаватъ съ огояването по особенъ методъ на рогатъ добитѣкъ, прѣдимно волове, прѣдначначенъ за турскитѣ и италиански пазари. На тия прѣдприятия би трѣбвало да се позволи да изнесатъ количествата огоенъ добитѣкъ, който забраната е заварила въ тѣхни ржцѣ. Съ това прѣхраната на страната не ще се изложи на опасность и интереситѣ на тия прѣдприятия ще бждатъ запазени.

Всичкитѣ тия артикули сж дали прѣзъ 1911 година единъ износъ на стойность около 77 милиона лева. Ако тѣхния износъ сега се разрѣши, размѣритѣ му ще бждатъ, по силата на обстоятелствата, ограничени, ала все пакъ съ положителность може да се очаква, че въ кратко врѣме въ страната биха могли да се внесатъ 15 — 20 милиона лева. Тази сума ще е достатъчна, за да консолидира положението на вжтрѣшния париченъ пазаръ.

За този частиченъ износъ, търговско-индустриалнитѣ камари намиратъ, че е тѣхенъ дългъ да се застъпятъ. Това тѣ правятъ, като изхождатъ отъ народостопанскитѣ интереси на страната, която прѣживява сега една широка економическа криза. Всѣка дѣйность почти е спрѣла, а положението не е отъ естество да налага това по необходимость. Съ цѣлесобразни мѣрки би могло да се влѣе една съживителна струя въ стопанския животъ на страната, безъ да се прѣдизвика каквато и да било опасность. Една отъ тия мѣрки е вдигане забраната на износа на горѣизброенитѣ артикули.

По закона за опрѣдѣляне продажната цѣна на съестнитѣ прѣдмети.

Въ редицата отъ мѣрки, които почитаемото правителство взима за опазване общественитѣ интереси, важно мѣсто заема закона за опрѣдѣляне продажната цѣна на съестнитѣ и др. прѣдмети отъ първа необходимостъ прѣзъ врѣме на общественни кризи и бѣдствия. Колкото необходимъ и обосноваванъ съ една здрава социална подкладка, толкова този законъ дойде да прѣдизвика едно положение, каквото той най-малко е цѣлилъ. Въмѣсто да създаде едно общо задоволство, едно легално запазване интереситѣ на всички съсловия, той прѣдизвика редица нежелателни инциденти. Опитътъ показва, за жалостъ, че въпросниятъ законъ не е билъ достатъчно добръ обмисленъ и поради това не е можалъ да налучка най-цѣлесъобразния и подходящъ пжтъ за осъществяване гоненитѣ съ него замисли.

Причината за това се крие прѣдимно въ процедурата по опрѣдѣляне цѣнитѣ, която закона прѣдвизжда.

Търговско-индустриалнитѣ камари сж, прѣди всичко, очудени отъ обстоятелството, че закона ги напълно изключва отъ участие въ тази работа. Рѣшаващъ гласъ иматъ изключително общинскитѣ съвѣти, а сътрудничеството на финансовата властъ, което законътъ прѣдвизжда, е цѣла фикция, защото въпроситѣ се рѣшаватъ по вишегласие и, като така, единъ финансовъ началникъ фактически нѣма никаква възможностъ да повлияе въ едно или друго направление. А що се отнася до компетентността на общинскитѣ съвѣти да рѣшаватъ безапелационно въпроси отъ толкова деликатно естество, тя въ много случаи може да бжде основателно оспорвана.

Нецѣлесъобразно, на второ мѣсто, е да се даватъ права и на най-малкитѣ общини, когато тѣ, въ никой случай, не ще могатъ да бждатъ съответно използвани. Защото, какво може да направи общинскиятъ съвѣтъ на една третостепенна община, когато се знае, че тя е въ пълна зависимостъ отъ близкия голѣмъ економически центъръ, посредствомъ който тя извършва своя стокообмѣнъ. Ето защо, много по-умѣстно би било, опрѣдѣлянето на цѣнитѣ да става отъ комисии въ вноснитѣ пунктове и въ главнитѣ производителни центрове на вътрѣшността, отъ които цѣни другитѣ общини да изхождатъ, като прѣсмѣтатъ транспортнитѣ разности по тѣхъ. Тази работа би се най-цѣлесъобразно извършила отъ комисии въ сѣдалището на търговско-индустриалнитѣ камари съ слѣдния съставъ: постоянното присѣствие на общината, а не цѣлия общински съвѣтъ, окръжния управителъ, финансовия началникъ и единъ прѣдставител на търговско-индустриалната камара. Такъвъ единъ съставъ би ималъ всичката възможностъ най-съвѣстно да проучва въпроситѣ и да работи напълно въ духа на закона, като безпристрастно ще гледа да пазитъ интереситѣ на всички обществени слоеве. По този начинъ само би се най-подходящо реализувала основната задача на законодателя, ето защо търговско-индустриалнитѣ камари прѣпоръчватъ на почитаемото правителство да измѣни въпросниятъ законъ въ смисълъ на горѣизложеното.

По закона за реквизицията.

При прилагането на закона за реквизицията по освободителната война се констатира, че той съдържа редъ недостатѣци, които трѣбва да се прѣ-

махнатъ, за да не би при единъ новъ позивъ за реквизиция държавата да прѣтърпи неуспѣхъ. Върху нуждата отъ една ревизия на този законъ се изказаха всички търговско-индустриални камари. Съ удоволствие ние се научихме, че и Военното министерство е съзнало и приготвило новъ единъ законопроектъ за реквизицията, който намѣрва да внесе на разглеждане въ сегашната редовна сесия на Народното събрание. Прѣдвидъ важния характеръ на този законопроектъ отъ стопанско гледище, ние намираме за нужно да Ви помолимъ, Господине Министре, да наредите потрѣбното, за да се изпрати по единъ екземпляръ отъ законопроекта до всички търговско-индустриални камари, за да го прѣгледагъ и дадатъ своето мнѣние по него, а съ туй нѣма, освѣнъ да се помогне за изработването на единъ по възможностъ най-пълненъ законъ за реквизицията, законъ, отговарящъ на мѣстнитѣ условия и нужди. Ние мислимъ, че би било умѣстно, ако този законопроектъ се внесѣше въ Народното събрание, слѣдъ като дадатъ по него своитѣ бѣлѣжки и мнѣние търговско-индустриалнитѣ камари.

По закона за изплащане реквизицията.

Правителството, въ желанието си да улесни населението въ неговитѣ парични нужди, се погрижи съ законъ да ликвидира реквизицията, публикуванъ на 13 августъ т. г. въ брой 181 на „Държавенъ вѣстникъ“.

Съ този законъ, наистина, държавата пристѣпва къмъ изплащането на всичко, взето за нуждитѣ на войската отъ 17 септември 1912 год. до 1 августъ 1913 година въ прѣдѣлитѣ на царството и въ отстѣпенитѣ на Ромѣния територии. За прилагането на този законъ ще трѣбва да се изработи особенъ правилникъ. Нуждитѣ на търговцитѣ, индустриалцитѣ и занаятчинитѣ за по-скорошното прибиране на дължимитѣ имъ отъ държавата суми срѣщу реквизицията, сж извънредно голѣми, когато не е сжщото за селското население, на което сж реквизиранни земеделѣчески произведения. Първитѣ иматъ реквизиранитѣ имъ стоки доставени една голѣма частъ на кредитъ, а друга отъ собствени тѣхни капитални. По този начинъ тѣхнитѣ парични обороти срѣдства сж имобилизирани въ реквизицията и отнета имъ е възможността да продължаватъ нормално своята работа. Като е така, ние Ви молимъ да наредите да се приготви и обнародва въ „Държавенъ вѣстникъ“ частъ по-скоро прѣдвидения въ чл. 16 на закона за изплащане на реквизицията особенъ правилникъ и да се почне изплащане реквизицията първо на търговцитѣ, индустриалцитѣ и занаятчинитѣ, които иматъ спѣшна нужда отъ парични срѣдства и, ако държавата въ тоя моментъ нѣма срѣдства да изплаща въ брой, то нека имъ изплати за сега известна частъ въ държавни облигации, съ което все ще ги улесни доста чувствително въ тѣхнитѣ належащи нужди.

Като Ви прѣдставяваме всички тия наши искания, толкозъ лоялни, основателни и наврѣменни, искания, удовлетворението на които ще помогне по ефикасенъ начинъ за запазването на кредита и солидността на търговско-промишления свѣтъ и даване единъ по-импулзивенъ животъ въ стопанството и търговията на страната изобщо, ние Ви молимъ най-убѣдително, Господине Министре, да направите всичко възможно, за да добиятъ тѣ пълно и наврѣменно удовлетворение.

Б) Външенъ.

Значението на Турция въ всемирното стопанство.

Отъ както се тури край на балканскитъ войни, Турция съставляваше центъра на търговско-политическия разисквания въ Европа. Уреждането на обръканитъ ѝ отъ войната финансии, увеличението на вносното мито, въвеждането на разни монополи, прѣминаването отъ адвалорна къмъ специфична митническа тарифа, облагането на чужденцитъ съ данъкъ теметю (за занятие), проектиранитъ голѣми обществени постройкы, стремлението на великитъ сили да си създадатъ по-голѣми области на влияние въ Мала-Азия, а въ послѣдно врѣме и вдигането на капитулациитъ, — всичко това живо интересуваше европейскитъ държавни канцеларии и общественото мнѣние. Но войната, въ която Турция се ангажира, спира досегашния обикновенъ ходъ на развитието, и разрѣшението на всички поменати въпроси ще зависи отъ разрѣшението на главния въпрос — въпроса за съществуването на турската империя слѣдъ войната.

Въ слѣднитъ редове ще се опитаме да изложимъ, какъвъ общъ интересъ прѣдставлява Турция за другитъ държави, какво е нейното значение въ всемирното стопанство.

Турция, споредъ Gustav Herlt*) е особено свързана съ стопанството на другитъ държави и то чрѣзъ нейното географическо положение, чрѣзъ нейното държавно-правно положение спрѣмо великитъ сили, чрѣзъ владѣнието на свѣтитъ мѣста на три всемирни религии и, най-послѣ, чрѣзъ възпитателната дѣйностъ въ нея на чужденцитъ.

I. Каква роля играе Турция въ всемирното стопанство съ *географическото си положение*, видѣхме въ 1912 г., когато се затвори Дарданелитъ за нѣколко седмици прѣзъ врѣме на турско-италианската война. Отъ двѣтъ страни на Дарданелитъ се натрупаха масса параходи, които не можаха да продължатъ пътя си; търговията между странитъ на Черно море и странитъ на Сръдиземно море и Западна Европа почти съвършено спрѣ. Най-много пострада Русия отъ прѣкъсването на износа на зърненитъ храни; значителни загуби понесоха, обаче, и Ромѣния, и България. Най-силно почувствуваха това у насъ експортѣритъ на храни отъ Варна и Бургазъ, особно тия, които имаха натоварени параходи, спрѣли прѣдъ Цариградъ, въ които хранитъ грозѣха да се поврѣдятъ. Цѣнитъ на зърненитъ храни прѣтърпѣха тогава силно спадане въ странитъ на Черно море и силно повишение въ Западна Европа. Тѣй като параходитъ, които товарѣха храни, носѣха обратно вжглища, затварянето на Дарданелитъ се отрази злѣ и върху английската търговия съ вжглища, и пристанищата на Черно море и тия по източнитъ брѣгове на Сръдиземно море, които употребяватъ английски вжглища, рискуваха да останатъ съвършено безъ такива. Даже турската военна флота бѣше привършила английскитъ си вжглища.

Всемирно-стопанското значение на Дарданелитъ се отразява най-добрѣ въ политическото значение на сѣщитъ. Въпросътъ за Дарданелитъ е една главна

составна частъ на тѣй нарѣчения източенъ въпросъ. Становището на великитъ сили по него е различно, съотвѣтно на тѣхнитъ особени интереси. Русия е за свободното минаване на Дарданелитъ, т. е. да не се затварятъ за търговскитъ параходи и въ военнo врѣме. Тя нѣма, обаче, нищо противъ, ако Дарданелитъ останатъ затворени за чуждитъ военни параходи откъмъ Егейско море; прѣминаването на рускитъ военни параходи прѣзъ тѣхъ трѣбва, обаче, да бѣде винаги свободно. Други велики сили иматъ, отъ друга страна, интересъ да бѣде забранено минаването именно на рускитъ военни параходи отъ къмъ Черно море. По тоя начинъ, въпросътъ за Дарданелитъ става политически въпросъ на сила и той ще бѣде разрѣшенъ споредъ желанията на оная държава или държавна групировка, която се окаже по-силна.

Твърдѣ трудно е да се раздѣли стопанската страна на дарданелския въпросъ отъ политическата. Да се обявятъ Дарданелитъ свободни за търговскитъ параходи, а да се затворятъ за военнитъ, е, при днешното положение на военната техника, невъзможно. Крѣпоститъ по двата брѣга на Дарданелитъ не сж достатѣчни да прѣдотвратятъ прѣминаването на една военна флота; това могатъ да сторятъ само минитъ въ водата. Тамъ, кждѣто има поставени мини, обаче, не могатъ да се движатъ и търговски параходи. Горната цѣль би могла да се постигне само чрѣзъ неутрализиране на Дарданелитъ, т. е. всички държави да се задължатъ да не пушатъ прѣзъ Дарданелитъ военнитъ си параходи. Подобно неутрализиране, обаче, не прѣдставлява никаква гаранция за това, че, въ случай на война, то ще бѣде спазвано. Съблюдаването на неутрализирането ще трѣбва въ края на крайщата да се наложи чрѣзъ силата на орѣжието и така идваме пакъ до минитъ.

Отъ по-малко всемирно, стопанско значение, отколкото Дарданелитъ, е разположението на Турция между Сръдиземно море и Персийския заливъ. Отъ стари врѣмена сухоземниятъ пътъ отъ Сръдиземно море за Персийския заливъ минава прѣзъ Сирия и Месопотамия; отъ отварянето на Суезкия каналъ, обаче, той съвършено изгуби нѣкогашното си значение и сега служи собствено само за телеграфически съобщения. Но скоро врѣме, той пакъ ще почне да добива значение. Багатската линия ще свърже Сръдиземно море (Александрета), Мраморно море (Хайдаръ-Паша) и Персийския заливъ; тя нѣма да има голѣмо значение за прѣвозъ на стоки, но сигуръ ще добие голѣма важностъ за пжтническата и пощенска служба.

Построяването на едно прѣмо съобщение между Сръдиземно море и Персийския заливъ отдавна занимава англичанитъ. Въ 1833 г. английскитъ генералъ Chesney прѣдприе изучаването на една желѣзопжтна линия, изхождаща отъ Александрета, и въ Англия се живо пропагандираше за една „Euphrates Valley Railway.“ Линията трѣбваше да отива отъ Александрета до Ефратъ и отъ тамъ да върви по течението му. Въ 1892 г. повторно се изучава тази линия, но не можа да се осъществи; построено се германската багатската линия. Послѣдната, обаче, не отива направо отъ Горня Месопотамия за Персийския заливъ, а заобикаля твърдѣ много прѣзъ Мосулъ.

Ефратската линия едва ли ще бѣде скоро построена; но рѣката Ефратъ, би могла да се направи плавателна и по този начинъ да се създаде едно

*) Gustav Herlt, Die Türkei in der Weltwirtschaft, въ „Weltwirtschaftliches Archiv“, Juli 1914; по него е съставено и горното изложение.

бързо съобщение между горня Месопотамия и Персийския заливъ. За горния Ефратъ води багатската линия, а и французитѣ добиха наскоро концесия за една линия между Триполи, Хомъ — Палмира — Саръ на р. Ефратъ.

II. Положението на Турция въ всемирното стопанство се влияе съществено и отъ държавноправни отношения. Чръзъ системата на търговскитѣ договори, която свързва европейскитѣ и неевропейскитѣ държави, се ограничава, наистина, и тѣхното положение по търговско-политическитѣ въпроси, но това ограничение се състои обикновено въ спазването на задължения, приети по договоръ, и въ еднаквото разпрѣдѣление на всички дадени облаги. За Турция ограничението е много по-голѣмо; за всѣка по-значителна търговско-политическа мѣрка тя трѣбва да добие съгласието на великитѣ сили.

Тукъ трѣбваше да споменемъ за режима на капитулантитѣ въ Турция. Нѣма да се спираме, обаче, по този въпросъ, като отправяме читателя къмъ статията на г. д-ръ С. Табаковъ по сѣщия въпросъ, помѣстена въ настоящата книжка на „Ек. Пр.“.

За да се види, до колко Турция се е намирала подъ влиянието на чуждитѣ държави и подъ тѣхната мощъ, достатъчно е да изтъкнемъ тука слѣдния фактъ. На 26 августъ 1890 год. се е сключилъ първия тарифенъ търговски договоръ на Турция съ Германия. Срокътъ на този договоръ изтече на 25 юний т. г., безъ да може договора да влѣзе въ сила. Сега срокътъ му е продълженъ съ още една година. Договорътъ не можа да влѣзе въ сила, защото турското правителство не успѣ прѣзъ този периодъ отъ 21 години да сключи и съ другитѣ държави тарифни договори. Прѣговаряло се е, наистина, много, но не се е постигналъ никакъвъ резултатъ.

Край на това държавно-правно положение на Турция ще тури, разбира се, настоящата война, изъ която тя ще излѣзе или като дѣйствително самостоятелна държава, или пъкъ ще изгуби и досегашната си самостоятелностъ.

III. Въ Турция се намиратъ центроветѣ на три всемирни религии: християнската — Иерусалимъ, Витлеемъ, Назаретъ; мохамеданската — Медина и Мека за сунититѣ и Кербела, Мешедъ-Али и Неджефъ въ Месопотамия за шиититѣ и, най-послѣ, на израилтянската — Иерусалимъ.

Числото на поклонницитѣ, които посѣщаватъ всѣка година тѣзи свѣти мѣста, достига до стотици хиляди. Точни свѣдения за тѣхното число, обаче, липсватъ съвършено.

Паритѣ, които тѣзи поклонници оставятъ въ страната, играятъ извѣстна роль въ турския париченъ балансъ. Всички тия поклонници правятъ сжщо значителни покупки; разни прѣдмети за спомени, чадъри — всѣки поклонникъ отъ Сръдня-Азия си купува отъ Цариградъ по единъ такъвъ — стомни, стъкла и др.

Поклонници идатъ отъ цѣлия свѣтъ; най-малко идатъ отъ Америка. Колосално е числото на мохамеданскитѣ „хаджи“; тѣ идатъ отъ Източна-Азия — даже отъ Китай, Индия, Сръдня-Азия, Персия, Сибиръ, Южна-Русия, Авганистанъ, Египетъ, Суданъ и Южна-Африка. За всички тѣзи народи отиването въ Мека е не само една религиозна длъжностъ, но и единъ случай да разширятъ своя духовенъ кръгъзоръ. Прѣзъ своето пътуване тѣ виждатъ и научаватъ много полезни работи.

Абдулъ Хамидъ обичаше да си служи съ тѣхъ, като съ проповѣдници на панислямизма; той ги по-

здравляваше чръзъ своитѣ придворни, караше да имъ показватъ хубоститѣ на Цариградъ, подкрѣпваше нуждающитѣ се и награждаваше знатнитѣ съ ордени.

Числото на християнскитѣ поклонници е много по-малко отъ това на мохамеданскитѣ. На голѣми маси като поклонници идатъ само руситѣ; християнитѣ отъ Европа идатъ или сами, или на малки групи. Християнскитѣ поклонници сж построили въ Иерусалимъ и на много други мѣста въ Палестина разни манастири, църкви, болници и други богоугодни заведения. Най-много сж направили въ това отношение руситѣ, които по този начинъ сж поставили и основата на политическото си влияние въ Палестина.

Най-незначително е поклонничеството у израилтянитѣ. Израилтянската колонизация въ Палестина, напротивъ, играе извѣстна роль. Заселенитѣ тамъ израилтянски колонии се развиватъ добръ, ако и да се осланятъ още твърдѣ много на своитѣ богати покровители, особно на баронъ Ротшилдъ. Тия колонии произвеждатъ много вино. Значителни сж сумитѣ, които постѣпватъ за покровителство на бѣднитѣ израилтяни въ Иерусалимъ. Съ цвѣтущото си училищно дѣло, колонитѣ въ Палестина сж като духовни оазиси въ арабската пустиня.

Всемирно-стопанското значение на тия походи за поклонения е лесно да се схване. За много параходни компании тѣ сж добъръ изворъ на печалби, а населението отъ свѣтитѣ мѣста живѣе почти изключително отъ поклонницитѣ.

IV. Развитието на турското народно стопанство дължи извѣрдно много на чужденцитѣ. Кждѣто е постигнатъ извѣстенъ успѣхъ, тамъ сж съдѣйствували чужденци. Турчинътъ се рѣшава за нѣщо ново, само когато види съ собственитѣ си очи прѣимуцествата му. Мохамеданскитѣ „мухалджии“ и европейскитѣ земледѣлци, които сж разпрѣснати измежду турското селско население, сж влияли съ своята подобрена земледѣлческа техника твърдѣ възпитателно върху послѣдното. За повдигане на турското земледѣлие турското правителство основава образцови чифлици, организира изложения и поддържа учители, които да показватъ практически, какъ се употребяватъ земледѣлческитѣ машини. При все това, обаче, има мѣста, кждѣто земледѣлското население се е оказало съвършено невъзприемчиво за каквито и да било нововъведения.

Въ областта на занаятитѣ чужденцитѣ сж оказали по-малко влияние. Едрата турска индустрия, напротивъ, съ незначителни изключения, е дѣло на мѣстнитѣ гърци и чужденци.

Всички желѣзници въ Турция сж строени отъ чужденци. Опититѣ, направени отъ турцитѣ въ това отношение (линията Хайдаръ-паша — Измитъ, Самсунъ — Сивасъ), сж съвършено пропаднали. Сжщо и много други обществени прѣдприятия, като трамваи, газови и електрически инсталации, кейове, сж построени отъ чужденци и се експлоатиратъ отъ сжщитѣ.

Въ послѣдно врѣме, обаче, се забѣлѣзва едно пробуждане на националното съзнание у турцитѣ. Наредъ съ антигрѣцкия бойкотъ се породи между турското население стремлението за по-голѣма стопанска дѣйностъ. Турчинътъ вече не иска да се задоволи само съ това да бжде земледѣлецъ, чиновникъ и хамалинъ, а иска да опита щастieto си и като прѣдприемачъ, банкеръ, едъръ търговецъ, притежател на параходи и пр.; той не иска вече да

остави безъ борба тѣзи професии на гърцитѣ, арменцитѣ и европейцитѣ. Водачитѣ на това движение се стремятъ, прѣди всичко, да направятъ мохамеданския търговецъ независимъ отъ чуждия капиталъ. За това тѣ навсѣкждѣ основаватъ мохамедански банки. Въ Коня сж основани двѣ такива банки изведнѣжъ. Най-сериозната отъ тия банки, обаче, е вакуфската банка на шейхъ-юль-исляма и на министра на вакѣфитѣ Хаири Ефенди. Капиталътъ на послѣдната възлиза понастоящемъ на 200,000 турски лири, но може да бѣде увеличенъ до 1,000,000.

Всичкитѣ тѣзи банки, обаче, страдатъ отъ липса на срѣдства. Богатитѣ турци нѣматъ довѣрие въ турскитѣ банки и влагатъ паритѣ си повече въ европейски банки. Въ Турция немогатъ да съществуватъ и спестовни каси, понеже никой турчинъ не имъ довѣрва паритѣ си. Народътъ, бѣденъ или богатъ, нѣма довѣрие въ турското управление.

Дали ще успѣе това национално стопанско движение въ Турция, или то ще заглѣхне, както много други добри начинания, ще зависи на първо мѣсто отъ изхода на войната и отъ бѣдащето управление на Турция.

Ив. Ек.

Килимарската индустрия въ Турция.

Килимитѣ въ Турция сж дѣло изключително на Мала-Азия. Съ индустрията имъ се занимаватъ 26 града: 10 въ Коняския вилаетъ, 7 въ Айдинския, три въ Брусенския, два въ Ангорския и Алепския и по единъ въ Сиваския и Аданския вилаети.

По-рано килимарската индустрия е била чисто домашна, всичко се е работило съ ржка, а изкуството се е прѣдавало отъ поколѣние на поколѣние. Сега преждата е машинна, а колкото и всичко останало да се работи на ржка, килимитѣ въ Турция вече се правятъ по поржчка отъ образци, било копия на антични оригинали, било по нови концепции, работени отъ европейски художници.

Най-важнитѣ центрове на килимарската индустрия въ Турция сж: *Ушакъ*, извѣстенъ съ тежки килими, често съ „турско-червена“ основа; тия килими сж много популярни въ Англия подъ името „смирненски.“

Демирѡджи и *Гиордесъ* сжщо произвеждатъ тежки килими, но сж тъкани съ по-свѣтли цвѣтове и се търсятъ главно на източнитѣ пазари.

Сивасъ и *Коня* произвеждатъ най-хубавитѣ килими, т. е. съ най-голѣмо количество вѣзли въ 10 см. квадратчета; Кула, Меласъ, Спарта и Кюта сж извѣстни съ по-финното си тъкане върху класически източни образци, еднакво персийски и анадолски.

Килимарското производство въ Турция е въ ржцѣтъ и подъ контрола на шестъ килимарски и предачни фирми, слѣти въ 1907 г., и на едно голѣмо дружество съ капиталъ отъ 25 милиона лева. Има още и двѣ частни фирми, сжщо и множество мѣстни производители, бораващи съ качеството на ушакскитѣ килими.

Износътъ на килимитѣ отъ Турция значително се е увеличилъ напослѣдъкъ. Само отъ Смирна въ 1910 година се е изнесло за 18 милиона лева, отъ които 13,250,000 лева се падатъ на Англия.

Килимарската индустрия въ Турция не се бои отъ външна конкуренция, ако и технически да е възможна, кждѣто и да било вънъ отъ Турция, защото работната ржка, почти изключително женска, за дълго врѣме ще остане евтина въ Мала-Азия. Най-изкусния тъкачъ на килими тукъ не печели по-

вече отъ 3 лева на день, а срѣдната надница е левъ. При това, населението влага въ тая индустрия свои художествени разбирания, стари вѣрвания и непоколебими традиции. Дълго възпитаното изкуство при правенето на килими, мѣстната вълна и предачнитѣ фабрики въ страната — всичко това кара турската килимарска индустрия да стане важенъ факторъ въ търговското бѣлаще на Турция.

Тютюневата криза въ Египетъ.

„Египетскитѣ“ папириси се славятъ по цѣлия свѣтъ, но извѣстно е, че употребявания за манифактурата имъ тютюнъ не се произвежда въ Египетъ, защото, прѣди всичко, културата на тютюна е забранена тамъ.

„Египетскитѣ“ папириси се правятъ отъ тютюнева смѣсь, внасяна въ Египетъ отъ Македония, М.-Азия, България, Гърция, Русия и Босна-Херцеговина. Прѣдмството на тия папириси се състои въ изкуството да се избиратъ и смѣсватъ различнитѣ листи отъ горѣказанитѣ страни за добиване прѣвзходното качество тютюнъ, съ което се отличаватъ египетскитѣ папириси. Отъ тукъ и процвѣтяването на тѣй зародената експортна индустрия въ Египетъ.

За нещастие, избухването на обоевропейската война съвършено парализира тоя износъ и перспективитѣ му при свѣршването на войната нищо не общаватъ. Германия е рѣшила да въведе монополъ въ манифактурата на папириситѣ, а фабрики за „египетски“ папириси сж основани вече по цѣла Америка, Норвегия, Белгия, Швейцария, Италия и други страни. Свърхъ тая конкуренция, египетското правителство не прѣстава да облага съ тежки данѣци тютюневата индустрия, която и безъ това е заплашена вече съ съсипване. Зантересуванитѣ въ нея английски капиталисти, като първи мѣрки противъ това зло, прѣпоръчватъ протекцията ѝ и въвеждането на тютюневата култура въ самия Египетъ.

С. Т.

Стопанска хроника на войната.

АНГЛИЯ.

Търговска експанзивностъ.

Различаваща се по своя битъ твърдѣ много отъ странитѣ на континента, Англия и сега, прѣзъ врѣме на войната, има своитѣ особености. Схващайки твърдѣ правилно, че войната се води не само съ оржие въ ржка изъ бойнитѣ поля, а и въ областъта на стопанския животъ, тя не се задоволи само съ мѣрки за опазване собственото национално стопанство, а насочи дѣйността си къмъ колкото се може по-чувствително уврѣждане националнитѣ стопанства на неприятелскитѣ държави. Владѣтелка на всички морета, тя помисли, че е ударилъ часътъ да завладѣе и търговията на цѣлия свѣтъ, като измѣсти опасната си конкурентка Германия, и се залови за работа, отъ която очаква благодатни резултати. Най-напрѣдъ, ние виждаме да се организува въ Лондонъ, при Министерството на търговията, едно отдѣление за търговска експанзивностъ, цѣльта на което е да дири срѣдства за прокарване английскитѣ фабрики въ ония пазари, дѣто тѣ досега не сж успѣли да се наложатъ. И къмъ постигането на тази цѣль, това отдѣление започва дѣйността си по единъ особенъ начинъ: то прави една обширна колекция, единъ видъ музей отъ произведенията на различнитѣ германски

индустрии, отваря широко вратите на този музей за английските индустриалци и търговци и ги подканя, като се опознават с изложените модели, към подражаване. Англичаните откриха, най-после, тайната на забълбъжителния прогрес, който германската търговия направи в последните десетилетия. Тя разбраха, че се успява само с приспособяване към вкусовете и обичаите на пазарите, към чистото завладяване се пристъпва. Германия си проби път навсякъде, защото схвана тия вкусове и обичаи, възприе ги и се нагоди съобразно тях. Това иска да направи сега Англия; тя е рѣшила да тръгне из същия изпитан път. Да ли, обаче, тя ще успее да осъществи това си желание, да ли англичанинът така бърже, с един само даден от Лондон знак, ще измѣни своите навици, близкото бъдеще ще ни покаже. Важно е в случая да се отбѣлжи, че ние виждаме да се проявява дѣйност, която заслужава всичкото внимание на наблюдателя.

Наредби относно търговията със неприятелски държави.

Исключая правото да притежават, или да имат дѣлъ въ притежанието на британски параходи, живущите въ Англия чужденци се ползват въ мирно врѣме съ правото да сключват всѣкакви договори, съ равноправни съ мѣстните жители. Въ ненормални врѣмена, обаче, това равноправие се прѣмахва по политически съображения спрѣмо така нарѣчените „чуждестранни неприятели“. Това качество на „чуждестранен неприятел“ се опрѣдѣля не отъ народността, а отъ мѣстоживѣнето на личността, или отъ сѣдалището и областта на дѣйствие на фирмата прѣзъ врѣме на войната. Така, не е „неприятел“ живущият и търгуващ въ Англия или въ английски колонии германецъ, а е „неприятел“ англичанинътъ, който живѣе въ или търгува съ Германия.

Тия „чуждестранни неприятели“ подлежат на правни ограничения въ слѣдните три посоки:

1. Никой нѣма право, безъ разрѣшението на краля да сключва правни сдѣлки съ „чуждестранния неприятел“. Всѣки договоръ, сключенъ мимо тази наредба, е невалиденъ. Стоки, прѣдметъ на подобенъ договоръ, подлежат на конфискуване.

2. Права, които „чуждестранниятъ неприятел“ е придобилъ въ мирно врѣме, не могатъ да се прѣдвяватъ въ сѣдилищата на Велико-Британия и Ирландия, докато войната продължава. Нищо, обаче, не прѣчи тия права да бждатъ отстоявани слѣдъ прѣкръпяване военните дѣйствия, стига между това да не е настъпила давностъ.

3. Исключено е възникването права въ полза на „чуждестранния неприятел“ прѣзъ врѣме на война, даже ако тѣ съ резултатъ на единъ сключенъ прѣди започването ѝ договоръ. Не може особено да се иска отъ англичанина обезщетение за застрахована при него стока, която е била конфискувана при започване военните дѣйствия.

По силата на тия основни положения, създадени съ слѣдъ избухването на настоящата война, специални наредби относно търговията съ неприятеля, който, въ дадения случай, е Германия, Австро-Унгария, колонията и зависимите отъ тяхъ области. При това, изразътъ „неприятел“ въ тия наредби означава лица или съдружия отъ такива, на която и да било националност, които живѣятъ въ неприятелска страна, или търгуватъ съ нея, а не

обхваща лица отъ неприятелска народност, които, нито живѣятъ въ неприятелска страна, нито търгуватъ съ нея.

Наредбите, за които е дума, се изчерпватъ въ слѣдните забрани:

1. Забранено е да се изплащатъ суми непосредствено на неприятеля, или въ негова полза.

2. Забранено е да се сключва споразумѣние съ неприятеля, относно дългъ или каквато и да било сума, или пъкъ за подобни плащания да се даватъ гаранции въ негова полза.

3. Забранено е да се съдѣйствува при акцептирането, при прѣдвяването за акцептъ, или за изплащане задължения въ полза на неприятеля.

4. Забранено е да се акцептиратъ и изплащатъ задължения, както и да се даватъ нареждания по тяхъ, държани отъ неприятеля. Тази забрана, обаче, не е въ сила относно задължения, за които не съществува нѣкакавъ разуменъ аргументъ, че съ неприятелски.

5. Забранено е да се сключватъ нови сдѣлки въ акции и други ефекти съ неприятелъ, или да се доизкарватъ такива сдѣлки, сключени по-рано.

6. Забранено е да се сключватъ съ неприятелъ нови застрахователни договори за животъ, пожаръ, морски транспорти и др., както и да се поема рискътъ, произтичащ отъ такива полици и договори, сключени по-рано.

7. Забранено е да се върши каквато и да било търговия, прѣко или косвено, съ или въ полза на неприятелски държави.

8. Забранено е на британски параходи да влизатъ въ неприятелски пристанища и да поддържатъ каквито и да било връзки съ такива.

9. Забранено е да се сключватъ търговски, финансови и др. договори съ или въ полза на неприятеля.

10. Забранено е да се сключватъ съ неприятелъ сдѣлки, ако и щомъ тѣ бждатъ забранени съ нѣкое министерско постановление, макаръ по законитъ на страната такива сдѣлки и да съ позволени.

Несъобразившите се съ тия забрани биватъ считани като прѣстѣпници и подлежатъ на затворъ и парична глоба.

Мораториумъ.

Съ огледъ на критическото положение въ Европа и произтичащитъ отъ него финансови мъжнотии, и Англия намѣри за необходимо да наложи мораториумъ, първоначално само за единъ мѣсець — отъ 4 августъ до 4 септемврий — продълженъ слѣдъ това до 4 октомврий и прѣустановенъ, най-после, на 10 октомврий. Дигането на мораториума, обаче, не е общо: то не се отнася до задълженията спрѣмо неприятелски страни, както и до вътрѣшни задължения, за които сѣдилищата, въ даденъ случай, биха установили, че е наложителна още извѣстна отсрочка. Мораторната лихва е опрѣдѣлена въ размѣръ на дисконтовия курсъ на английската банка отъ 7 августъ 1914 г.

Мораториумътъ не се простира върху:

Платежи относно надници и заплати; платежи по задължения, които не надвишаватъ петъ пф.; платежи относно берии и данѣци; платежи относно морско навло; платежи по дългове на лица, които живѣятъ извънъ британскитъ острови или на фирми, дружества и институти, главното сѣдалище на които не е въ Англия; задълженията на една емисионна банка, относно издаденитъ отъ нея банкноти и пр.

КНИЖНИНА.

Въ този откъс ще се отбелязват всички постъпления, било в редакцията на списанието, било в библиотеката на камарата. Това отбелязване ще се съпровожда с кратки беляжки и рецензии за съдържанието на всяко издание, което може да интересува нашите четци.

„Систематично търговско счетоводство“ отъ Д-ръ Д. Добревъ, Пловдивъ 1914 г. 8°. 209 стр., цѣна 3 лева.

Въ прѣдговора на книгата си г. Добревъ заявява, че възприема дедуктивния методъ на изложение и се противопоставя на индуктивния, защото чръзъ послѣдния изучаващият счетоводството се запознавалъ най-напрѣдъ съ отдѣлните елементи, каквито сж смѣтките, прѣди той да има каква да е прѣдстава за сжщността на самия счетоводенъ механизъмъ. И г. авторътъ „мисли и е твърдо убѣденъ“, че прѣпоръчвания отъ него методъ билъ по-цѣлесъобразенъ и педагогиченъ. Ржководейки се отъ него, той ни запознава съ „основитѣ и контуритѣ, на които почива цѣлия счетоводенъ механизъмъ“, по който начинъ постепенно цѣло да се достигне „изграждането на счетоводната сграда“.

Ний мислимъ, че за съзиждането на тази „сграда“ сж необходими *прѣдварително* много сурови материали, добри приготвени и подредени, а тѣзи материали сж елементитѣ на счетоводството, които учащият трѣбва солидно да узнае, за да може въ бъдаще да ги постави правилно по мѣстата имъ, по който начинъ ще се освободи отъ отговорностъ за несолидността на тази „сграда“ архитектътъ ѝ — учителътъ по счетоводство.

Отговаря ли възприетия отъ г. Д. методъ на обстоятелството, че още въ първитѣ страници на книгата се говори за *смѣтките* „Стоки“, „Каса“, „Капиталъ“, изработватъ се задачи съ тѣхъ — даже се откъля специаленъ § „Смѣтката капиталъ“.

За да обясни см. „Капиталъ“, както и завѣроза дълженията въ нея, г. Д. е употребилъ цѣли 17 страници (15—31). Единъ бѣластъ, защото обясненията, които се даватъ, нѣматъ *абсолютно* никждѣ *практическо* приложение. Никогатъ откълнитѣ загуби и печалби не отиватъ въ см. „Капиталъ“, освѣнъ въ края на годината, като чиста загуба или печалба. Ако цѣлата на г. автора е да запознае съ разнитѣ видове заг. и печ., цѣлата работа става излишна, защото тази мате-

рия и безъ това се разглежда въ специална глава (стр. 96 до 103).

Неметодично е постѣпилъ г. Д. при обяснението на см. „Прѣх. активи и пасиви“ (стр. 114—118), като взема за пръвъ примѣръ на прѣходенъ активъ сконтото върху портфейла. Практиката ми, като у-ль по счетоводство, ми е показвала, че ученика трудно схваща сконтото върху римеситѣ или акцептитѣ като прѣходенъ пасивъ геср. активъ. По-методично е да се даватъ първитѣ примѣри отъ разбираема материя, напр. прѣдплатенъ наемъ, лихва, относящи се за смѣтка на слѣдната година.

На стр. 153, като се споменува за „американската метода“ въ 17—18 реда, не се дава никакъвъ образецъ. Единъ недостатъкъ на учебникъ по счетоводство за търгуща, чиито програми прѣдвигдатъ това.

Изработения едномѣсеченъ материалъ страда отъ *голяма еднообразностъ на операциитѣ*. Въ този именно материалъ трѣбваше да намѣри *практическо* приложение изученото въ теоритическата частъ на книгата, като се има прѣдъ видъ, че другъ материалъ не се изработва. Въ този материалъ г. Д. е взелъ *само единъ видъ стока*, когато тукъ му бѣше мѣстото да се взематъ повече видове стоки, нѣщо което отговаря и на „практиката“. Разнитѣ видове стоки, биха прѣдизвикали и различни чертежи, още повече, че при изучаването на стоковитѣ смѣтки (стр. 60) това *не е сторено*.

Въ равномѣтката (208—209), прѣдначена за публикация, виждаме между пасивитѣ, като „прѣходенъ пасивъ“, едно перо отъ лв. 5644. — безъ да се показва произхождението на този прѣходенъ пасивъ. Въ единъ балансъ, който става публично достояние, не би трѣбвало да се допуща подобна неясностъ.

Едно недопустимо счетоводно „курдисване“ е сторилъ г. Д., като отваря с/ката загуби и печалби *на ново*, чръзъ с/ка „Балансъ“ и на 1 януарий слѣдната година разпрѣдѣля печалбата на акционерното дружество. За кое врѣме се отнася тази печалба? Естествено за

врѣмето до деня на приключването — слѣдователно, тогава трѣбва и да се разпрѣдѣли, а на ново ще се отворятъ смѣтките, които приематъ частитѣ на тази печалба: с/ки „Дивиденди“, „Тантними“, „Резервенъ фондъ“.

Г-нъ Д. не е изчерпалъ материята по акц. д-ства, която може да ни даде толкова разнovidни задачи, макаръ че на стр. 197 се казва: „Явно става, прочее, отъ какво голѣмо значение е за насъ изучаването практическото приложение на смет. въ акц. д-ство“.

Повече опитъ въ училището и наблюдение на дѣйствителността, за да изнасяме прѣдъ обществото нѣщо изпитано, просъдено.

Т. А. Кумановъ.

Списание на българското економическо дружество, София, кн. 8. — „Земътъ“ отъ А. Ляпчевъ. Като хвърля единъ общъ погледъ върху финансовото положение на балканскитѣ държави слѣдъ войната, авторътъ излага условията, по които тѣ сключиха заемитѣ си миналата година и показва, че България, която сравнително, както финансово, така и економически, стоеше най-добре, по политически причини сключи новия си заемъ при най-тежки условия. — „Печатарскитѣ работници въ София“ отъ Ст. Кутинчевъ.

Бюлетинъ на Русенската търг.-инд. камара, Русе, № 26. — „Какво трѣбва да се направи съ нашия мораториумъ?“ — Излага се мнѣнието на камарата по този въпросъ, по който г. Секретарътъ на сжщата е рефериралъ въ едно събрание на Русенското търговско дружество. Мнѣнието на камарата, възприето и отъ търговското дружество, се състои въ слѣдното:

1) Да се дигне мораториума за вжтрѣшнитѣ парични задължения, като се нареди, щото изплащанията на тия отъ тѣхъ, които сж различни, да става не въ деня на дигането мораториума, а три мѣсеца слѣдъ днитѣ на падежитѣ имъ, и

2) Да се продължи мораториума за чуждестраннитѣ задължения още съ три мѣсеца, като се нареди, щото и тѣхнитѣ изплащания, слѣдъ изтичането на тоя срокъ, да става не въ деня на изтичането на тоя срокъ, а шестъ мѣсеца слѣдъ днитѣ на падежитѣ имъ.

Изложение за състоянието на Варненското окръжие прѣзъ периода 1913—1914 г. отъ варн. окр. управителъ Д. Н. Перелинговъ. — Това е първото официално

изложение за състоянието на варненския окръг слѣдъ нещастната съюзническа война, която причини откъсването отъ него на Добричската, Балчишката и Куртбунарската околии. Още отъ първитѣ страници читателятъ вижда, каква незамянима загуба е прѣтърпѣлъ Варненския окръгъ, изобщо, и варненското пристанище въ частности, съ заграбването на добруджанскитѣ земи отъ ромънитѣ.

„Изложението“ на г. Перелингова, богато съ статистически материалъ, е грижливо съставено. То обгръща почти всички отрасли на нашия стопански и общественъ битъ и често читателятъ се натъква на твърди интересни мисли въ свързка съ въпроса за подобрѣнieto на нѣкои отъ тия отрасли. Така напр., по занаятитѣ, като изброява редъ мѣроприятия, които трѣбва да се прѣдприематъ за тѣхното покровителство, г. Перелинговъ продължава: „За да бждатъ резултатни тия мѣроприятия, нужно е въ

осъществяването имъ да сж заинтересувани и обществени учрѣждения и выдающи се частни лица. Би могло да се направи опитъ съ организирането на единъ комитетъ отъ прѣдставители на: Търговската камара, Окръжната постоянна комисия, Общинския съвѣтъ и частни выдающи се лица, който (комитетъ) да се заеме съ тая дѣятелност“.

Ние се спрѣхме върху занаятитѣ, като единъ отъ най-болнитѣ въпроси въ народното ни стопанство. Все така живо и съ интересъ, обаче, се третиратъ отъ г. Перелингова и всички други въпроси, които той засѣга. Не остава, прочее, освѣтъ да пожелаемъ успѣхъ на автора и на дѣло да прокара своитѣ идеи, а на варненци и жителитѣ на Варненския окръгъ да прѣпоръчае „Изложението“. По край общо-държавнитѣ въпроси, добриятъ гражданинъ не бива да прѣнебрѣгва и въпроситѣ отъ локаленъ характеръ.

МАЛЪКЪ БѢЛЪЖНИКЪ.

Изъ дѣйността на камарата.

I. По конференцията въ София. Търговско-индустр. камари, задачата на които е да слѣдятъ най-зорко проявитѣ на народостопанския животъ въ сраиата, не биваше да останатъ безучастни къмъ крупнитѣ въпроси, които развиващитѣ се политически събития наложиха. За да обмѣнятъ мисли по тия въпроси и да изработятъ една обща платформа за съгласувана дѣйность, тѣ се свикаха по собствена инициатива на заседание въ София. Отсъствуваха, по едно недоразумѣние, делегати само на камарата отъ Пловдивъ. Въ резултатъ отъ тая срѣща се, изработи едно комюнике, което помѣства въ вжтрѣшния обзоръ на настоящата кн., поднесено отъ делегатитѣ на г-нѣ Министъръ-Прѣседателя и на г-да Министритѣ на търговията, финанситѣ и правосъдието. Всички тѣ посрѣщнаха съ голѣма благосклонность желанята на камаритѣ и обѣщаха да ги удовлетворятъ въ голѣма степенъ — доколкото нови нѣкои непрѣдвидени събития не биха попрѣчили на това.

За крайния резултатъ на тази конференция ще имаме случай да поговоримъ въ идната кн. на списанието.

II. По уреждането врѣменно паракодно съобщение между Одеса и нашия брѣгъ. Слѣдъ затварянето на Дарданелитѣ, голѣмо число отъ

нашитѣ търговци обѣрнаха погледитѣ си къмъ Русия, защото единичка тя бѣ останала, отъ която най-удобно можеха да се доставятъ извѣстни стоки. Накупени сж били въ послѣдно врѣме много масла, риби, хайвери и др., които, обаче, поради избухването на руско-турската война и свързаното съ нея прѣустановяване движението на рускитѣ параходи, не може да се внесатъ въ България. Понеже това сж стоки отъ голѣма консомативна стойность, изчерпването на които е свързано съ прѣкомѣрно повишаване цѣнитѣ имъ — въпрѣки всѣкакви наркове — отъ голѣмъ интересъ за консоматоритѣ ще бжде, ако внасянето имъ въ България се улесни.

Отъ друга страна, сега е сезонътъ за завръщане многото наши градинари отъ Русия. По свѣдѣния отъ Одеса, тамъ сж се набрали много отъ тѣхъ, които чакатъ да се завърнатъ. При липсата на морски съобщения, тѣ се виждатъ принудени да ижтуватъ прѣзъ Ромъния, ала това е свързано не само съ по-голѣми разноси, а и съ много други неприятности.

Да се притече на помощъ, както въ първия, така и въ втория случай, би могло българското търговско паракодно дружество, ала то се страхува да поеме всецѣло рискътъ, съ който плуването сега е съпроводено. Ето защо, по иска-

нето на мнозина търговци, камарата ни намѣри за умѣстно да ходатайствува прѣдъ г-нѣ М-ра Прѣседателя и прѣдъ г-да М-стритѣ на търговията и финанситѣ, да направятъ нужното отъ своя страна за заставяне българското паракодно дружество за уреди рейси между Одеса и нашия брѣгъ, разбира се, като му се дадатъ необходимитѣ въ случая гаранции. Съ това ще се услужи, както на нашата търговия, така и на мѣстнитѣ консоматори.

III. Нови членове на камарата.

Утвърденъ е съ заповѣдъ № 1327 отъ Министерството на търговията за подпрѣседателъ на камарата арх. А. Несторовъ, като слѣдващъ по число на гласове подиръ г-нѣ А. Р. Патамански, който откъзва да заема подпрѣседателското мѣсто.

Утвърдени сж съ заповѣдъ № 1332 за членове на камарата г-да Куни Н. Федваджиевъ отъ Провадия и д-ръ Г. Петковъ отъ Велико-Търново. Тѣ замѣстватъ досегашнитѣ членове отъ тия градове, прѣстанали да бждатъ такива по чл. 24 отъ закона за търговско-индустриалнитѣ камари.

На всички тия господа пожелаваме ползотворна дѣйность

Подвижна земледѣлческа катедра. За да се разшири и направи по-достъпна агрономическата помощъ за земледѣлческото население въ Варненската околия, Министерството на Земедѣлнето и държавнитѣ имоти е реорганизувало института „държавенъ агрономъ“, като го е замѣнило съ „държавна подвижна земледѣлческа катедра“. Директорътъ на катедрата моли заинтересуванитѣ да си взематъ бѣлѣжка отъ това и въ бждаше да адресиратъ кореспонденцията си съ държавния агрономъ до подвижната земледѣлческа катедра.

Министерството на финанситѣ е направило слѣднитѣ разпорѣдби до управителитѣ на митницитѣ: Съгласно писмото № 10068 отъ 1 октомврий т. г. на Министерството на търговията, промишлеността и труда, се прѣдписва на управителитѣ на митницитѣ да не пропускатъ безъ мито пили за дърво и желѣзо, когато индустриалцитѣ ги внасятъ подъ формата на инструменти, понеже такива се произвеждали въ страната въ достатъчно количество отъ насърдаванитѣ отъ закона индустриални прѣдприятия.

Индустр. свидетелство.

Съобщава се за свидетелство на управителитъ на митниците, че индустриалното свидетелство № 197/914, издадено на Аристиди Калфасъ, фабрикантъ на сапунъ въ Бургазъ, за напрѣдъ ще важи за фирмата Ж. Пасторино & С-ие, върху която се прѣхвърля цялото прѣдприятие.

Холерна зараза.

Съгласно рѣшението на Върховния медицински съвѣтъ отъ 7 октомврий, обявява се Австро-Унгария за заражена отъ холера.

Спрѣмо пжтниците и произхожденията отъ Австро-Унгария се заповѣдва да се прилагатъ мѣрките прѣдвидени въ врѣмения ин-струкции за крайбрѣжната санитарна служба въ врѣме на холерна опасностъ.

Чистъ отъ чума. Съгласно съответни рѣшения на върховния медицински съвѣтъ, обявени сж чисти отъ чума: гр. Солунъ, пристанището Пирея и островитъ Митилинъ и Хиосъ. Спрѣмо пжтниците и произхожденията идващи отъ тия мѣста, не ще се прилагатъ никакви карантинни мѣрки.

Главната дирекция на пощитѣ и пр. съобщава на Министерството на финанситъ, че, поради прѣустановяването на колетната служба за странство, множество колетни, подлежащи на повръщане обратно, не могатъ да бждатъ повърнати обратно и трѣбва да останатъ въ митницитъ до възстановяване нормални пощенски съобщения съ държавитъ на мѣстоподаването имъ и моли да се нареди, митницитъ да не продаватъ на публиченъ търгъ такива колетни, за които своеврѣменно сж изпълнени всички формалности, за да бждатъ повърнати, но обстоятелствата налагатъ да се отсрочи тѣхното повръщане.

Прѣдъ видъ това и на основание окръжното № 16,120 отъ 6 того, касателно закона за мораториума, министерството разпорежда да не се продаватъ на публиченъ търгъ внесенитъ отъ странство пощенски колетни, за които т. п. станции сж извършили всички формалности за повръщането имъ, обаче, днешнитъ ненормални пощенски съобщения съ чуждитъ държави не позволяватъ да бждатъ повърнати на мѣстоподаването имъ.

Главната дирекция на желѣзниците и пристанищата, отдѣление търговско, съ окръжно № 95074 отъ 14 октомврий прави слѣдното разпореждане до станциитъ Русе-гара и Варна:

Отъ 1 ноемврий н. ст. т. г. станциитъ Русе-гара и Варна ще започнатъ да издаватъ на пжтуващитъ за Дедеагачъ и Одринъ пжтници прѣки **картонни билети** и да таксуватъ багажитъ имъ направо за тия станции прѣзъ Борушница — Стара-Загора — Нова-Загора — Т.-Сейменъ, както и въ обратно направление. Дедеагачъ и Одринъ ще издаватъ прѣки билети и таксуватъ багажи направо за Русе-гара и Варна прѣзъ сжщия пжтъ. По поводъ на това впишете въ II-то допълнение къмъ пжтнишката тарифа à quatre слѣднитъ новини:

1) на стр. 51.	683	Russé	Dédağatch via Bourschtiza	1	—	59-60	44-10	28-60	1-55	0-76
				1	—	42-95	32-00	21-05	1-55	0-16
2) на стр. 54.	755	Varna	Dédağatch via Bourschtiza	1	—	69-00	51-20	43-30	1-94	0-76
				1	—	52-35	39-10	25-75	1-94	0-16

Ако съ горнитъ билети се укаже, че нѣкои пжтници пжтуватъ съ влаковетъ прѣзъ Пловдивъ или София, съ такива пжтници ще се постѣпва на общо основание (§ 13, точка 111, алинея втора отъ вжтрѣшната пжтнишка тарифа, часть I отъ 1 май 1913 год.).

Софийската фондова борса има нужда отъ 3 до 5 души борсови посрѣдници.

Кандидатитъ за борсови посрѣдници трѣбва да удовлетворятъ условията, прѣдвидени за тѣхъ въ чл. 28, букви: а, б, в, г, д, е, ж, отъ закона за борситъ.

Желающитъ да заематъ тия длѣжности трѣбва да подадатъ заявление, придружено съ надлежнитъ документи до г-на Прѣдседателя на Софийската фондова борса.

Заявленията ще се приематъ до 15 ноемврий т. г.

Износа на тиквено сѣме е свободенъ. Министерството на финанситъ съ писмо № 16924 отъ 17 того съобщава, че е свободенъ износа на тиквеното сѣме.

Споредъ съобщението на царското консулство въ Милано, римското правителство, за да улесни много отъ фабричинитъ заведения, които сж приспособили моторитъ „Дизелъ“, дѣйстващи съ минерални масла, е намалило митото на тия масла отъ 8 л. на 50 ст. за квинталъ (100 кгр.).

ТЪРГОВЕ.**1) Главна дирекция на желѣзниците.**

На 13 ноемврий 1914 г. Търгъ за доставка на олово на стойностъ лева 2,500.

На 14 ноемврий 1914 г. Търгъ за доставка на телени вѣжета и вериги на стойностъ лева 3310.

На 15 ноември 1914 г. Търгъ за доставка на петарди на стойностъ лева 2000.

На 15 ноември 1914 г. Търгъ за доставка на дърводѣлски сѣчва стойностъ лева 9719-20.

Зарегистрирани фирми въ района на Варн. Търг.-Индуср. Камара.

1. Антонъ Поповъ & С-ие Г.-Орѣховица. Търговия съ колониялни стоки, спиртни питиета на едро и дребно. Опредѣл. на търг. окр. сждъ № 4087 отъ 19 септемврий 1914 г. Д. В. бр. 231/914 г.

2. Киро Бойковъ & С-ие с. Драгаево, прѣславско, търговия съ манифактурни и колониялни стоки, мандраджилтъкъ, лихварство и земледѣлие. Опр. № 1252 отъ 16 априль 1914 г. на Шум. Окржж. сждъ. Д. В. бр. 231/914 г.

3. Велико Христовъ Синове & С-ие Варна отъ 1 юли 1914 г. се измѣня и ще се състои отъ: Белизаръ В. Христовъ, Вѣнчанъ Б. Христовъ и Тодоръ Димитровъ. Ще продължаватъ сжщата търговия, (колониял на едро) но съ неограничена отговорностъ и на третия съдружникъ Тодоръ Димитровъ. Опр. № 4422 отъ 30 септем. 1914 г. Д. В. бр. 231/194.

Посрѣдствомъ контролната каса „Националъ“, търговецътъ е въ състояние да знае всичко, що става въ магазина му.

Свѣдения върху начина за контрола съ касата „Националъ“ даватъ безплатно,

Генералнитѣ прѣдставители на Nationale:
П. Шишковъ & С-о

София, Алабинска 50.

ВАРНЕНСКА ТЪРГОВСКО-ИНДУСТРИАЛНА КАМАРА.

ИЗВѢСТІЕ.

№ 3566.

Варна, 21 октомврий 1914 г.

Вслѣдствие окръжното прѣдписаніе на Министерството на Търговията, Промислен. и Труда отъ 7 т. м., подъ № 10409, и въ допълнение на обявлението на камарата отъ 23 септемврий т. г., подъ № 3187, камарата извѣстява съ настоящето на занаятчийскѣ-кандидати за майстори въ района, че прѣдъ видъ на неспокойното врѣме, което сега прѣживява страната, **майсторскитѣ изпити, които, съгласно чл. чл. 7 и 8 отъ закона за организиране и подпомагане на занаятчийскѣ, щяха да станатъ слѣдъ 15 октомврий т. г., се отлагатъ за неопрѣдѣлено врѣме.**

Частични майсторски изпити могатъ да се произведатъ само за ония занаятчии, които биха имали непрѣмнна нужда да положатъ изпитъ за да получатъ майсторски свидѣтелства, като напр. членоветѣ на новоосноваващитѣ се занаятчийски кооперации (чл. 75), на които уставитѣ не могатъ да бждатъ утвърдени отъ съда, ако клоноветѣ на кооперацията не притежаватъ майсторски свидѣтелства, а така също не могатъ да добиятъ и облаги по закона за насърчение на мѣстната индустрия.

Отлагането на изпититѣ не спира подаването, отъ нови кандидати за майстори, заявления, придружени съ нужднитѣ документи и изплатява такса.

Вмѣнява се въ длъжностъ на г. г. общинскитѣ кметове въ района да наредатъ, щото на това извѣстие да се даде най-широка гласностъ изъ всички населени мѣста на повѣренитѣ имъ общини.

п. Прѣдседателъ: **Д-ръ Ив. Екимовъ.**

Секретарь: **Д-ръ Ив. Каросеровъ.**

А. ИЛИЕВЪ & С-ие

ОСНОВАНА ВЪ 1895 ГОДИНА.

Съдалище: ВАРНА.

Клонове: София, Бургазъ, Русе.

ЕКСПЕДИЦИЯ И КОМИСИОНА.

ТЪРГОВИЯ

съ газъ, соль, каменни вжглища, минерални масла, желъзни греди,
марсилски керемиди и пр.

Индустриални и финансови изучвания.

Съдѣйствие за финансиране надеждни прѣдприятия.

Добиване разни концесии и индустриални облаги.

Италианска търговска агенция

Бриньоли & Костакевъ

КОМИСИОНА & ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО.

Съдалище: ВАРНА.

Клонове: Русе и Габрово. Агенции: София и Пловдивъ.

Телеграфически адресъ: **БРИНЬОЛИ.**

За писма: **БРИНЬОЛИ & КОСТАКЕВЪ**—Варна.

ТЕЛЕФОНЪ № 69.

Велико Христовъ Синове & С-НЕ

ВАРНА—БУРГАЗЪ

Телеграфически адресъ за Варна и Бургазъ: „Велико“.

Варна телефонъ № 148; Бургазъ телефонъ № 173.

**Складъ на колониални стоки,
желъзария и каменни въглища
(кардифъ, антрацитъ и коксъ).**

Парна бонбонена фабрика „БОРИСЛАВЪ“

НА

Г. НИКОЛИЕВЪ & А. ПОПОВЪ

— В А Р Н А. —

Извѣстяваме на г. г. търговцитѣ, че отъ скоро врѣме фабриката ни е на ново най-модерно инсталирана и може да задоволи и най-изтънчения вкусъ.

Изработваме: карамели, пълни съ шоколадъ, и разни видове фруктови мармелади и др.; бонбони атлазени, шоколадни, малинови, ментови, виолетови и разни руски монпасета, кисели и ароматни и локумъ въ кутии и каси.

Нашитѣ захарни издѣлия не се лѣпятъ никога.

Поржкитѣ се изпълняватъ точно, бързо и акуратно.

Пристигнаха ни тенецени кутии, изящно литографирани съ lika на Борислава; вмѣстимостъ три килограма.

БЪЛГАРСКО ТЪРГ. АКЦИОНЕРНО Д-СТВО

== РУСЕ ==

Клолове: ВАРНА, СОФИЯ и ПЛОВДИВЪ

ПРИ ВАРНЕНСКИЯ КЛОНЪ,

Голѣмъ складъ отъ английски и турски каменни вжглища.

Американски минерални масла.

Първокачествени айвалийски дървени масла за ядене.

Айвалийски, критски и марсилски сапунъ, маслини и изобщо всѣкакви турски колониални стоки.

Автомобили „STOEWER“ отъ Stettin
(Германия),

складъ на резервнитѣ имъ части и гуми за тѣхъ отъ английската марка „DUNLOP“.

Винаги прѣсни циментъ и хидравлич. варъ „Beoscin“.

Земледѣлчески машини.

ПРѢДСТАВИТЕЛСТВО & АГЕНТУРА

на разни западно европейски и американски кжщи.

ХРИСТО КИРЧЕВЪ

ВАРНА и БУРГАЗЪ.

ПОСТОЯННИ СКЛАДОВЕ

НА АНГЛИЙСКИ КАМЕННИ ВЖГЛИЩА:

КАРДИФЪ, НЮКАСТЕЛЪ И АНТРАЦИТЪ.

Коксъ, чугунъ, тухли огнеупорни, марсилски керемиди, турски вжглища и др.

Варненско Акционерно Пивоварно Д-во „ГАЛАТА“

ВЪ ВАРНА

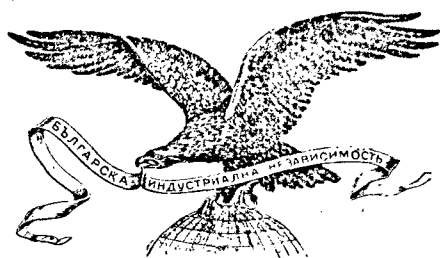
Депозити въ БУРГАЗЪ и РУСЕ.

ОСНОВАНО ВЪ 1907 ГОДИНА.

ОСНОВЕНЪ КАПИТАЛЪ 1,000,000 ЛЕВА НАПЪЛНО ВНЕСЕНЪ.

Произвежда първокачествено пиво, желто-пилзенски
и черно-мюнхенски типъ.

ТЕЛЕФОНЪ № 234.

ПАНИЦА & НИКОЛОВЪ — ВАРНА

Индустриално прѣдприятие „ОРЕЛЪ“ за боядисване на памучни прежди

Фабрика „Орелъ“, по своитѣ размѣри, модерна инсталация и голѣмо производство, е единствената въ царството.

Най-голѣмъ складъ отъ боядисани първокачествени памучни прежди.

Гарантирана здрава и равна жица на преждата, изпредена отъ първокачественъ американски памукъ. Гарантирана трайность (хасъ) на боята на пране и свѣтлина.

Благодарение на горнитѣ качества на жицата и боята, боядисанитѣ ни прежди се много лесно тъкатъ и изтъканитѣ платове сж отъ извънредна голѣма трайность.

БАЛКАНСКА БАНКА

(Banque Balkanique)

Акционерно дружество.

**КАПИТАЛЪ ШЕСТЪ МИЛИОНА ЛЕВА ЗЛАТНИ,
НАПЪЛНО ВНЕСЕНЪ.**

Централа въ София.

Клонове въ БУРГАЗЪ, ПЛОВДИВЪ, РУСЕ и ВАРНА.

Агентури въ ПЛЪВЕНЪ и ВИДИНЪ.

Кореспонденти въ всички по-главни градове въ България
и странство.

ИЗВЪРШВА ВСЪКАКВИ БАНКОВИ ОПЕРАЦИИ, КАТО:

Аванси срѣщу цѣнни книжа и стоки, търговски шконтъ, покупка
и продажба на мѣстни и иностранны цѣнни книжа; чекове, кредитни
писма и пр. Даване гаранция за търгове и пр.

ПРИЕМА ВЛОГОВЕ:

Безсрочни съ 4% год. лихва

Съ срокъ най-малко 6 мѣсеци съ . 4½% г. лихва.

Влогове по-голѣми отъ 10,000 лева по особени споразумѣния.

Банката има постоянно въ депозитъ различни мѣстни цѣнни книжа,
които може да прѣдава веднага въ всѣко желаемо количество.

**Прѣпоръчва особено своя новооткритъ отдѣлъ за купуване и прода-
ване зърнени храни на комисиона.**

Тѣхното приемане и манипулиране се извършва съ най-голѣмо
внимание. За прѣдаденитѣ ѝ храни на консигнация банката дава
авансъ при най-износни цѣни.

БЪЛГАРСКА ТЪРГОВСКА БАНКА

BANQUE BULGARE DE COMMERCE

АКЦИОНЕРНО ДРУЖЕСТВО

Капиталъ напълно внесенъ **7,500,000** лева златни

Резерви образувани **1,725,000** лева златни

Централа въ СОФИЯ. — Сѣдалище въ РУСЕ.

К л о н о в е в ъ:

РУСЕ, ВАРНА, БУРГАЗЪ, ГАБРОВО, ПЛОВДИВЪ, СИЛИСТРА и ЛОМЪ.

Кореспонденти по всички градове въ България
и странство.

ИЗВЪРШВА ВСИЧКИ БАНКОВИ ОПЕРАЦИИ,

като купува и продава всѣкакви цѣнни книжа — отъ по-важнитѣ банката има винаги депозитъ; изпълнява поръчки за книжа на чуждестраннитѣ борси; прави аванси срѣщу цѣнни книжа, стоки и цесии; издава и купува чекове за странство и България; сконтира търговски полици; открива текущи смѣтки; дава гаранция за търгове; при клоноветѣ въ Варна, Бургазъ и Ломъ специална служба за храни и др. стоки съ комисиона.

ПРИЕМА ВЛОГОВЕ:

Безсрочни и по текуща смѣтка съ $4\frac{1}{2}\%$ год. лихва.
Срочни влогове най-малко за 6 мѣсеца 5% лихва.

За улеснение банката издава книжки.

Телегр. адресъ: „Търгбанкъ Vulcombank.“

Българска кредитна банка „Гирдапъ“

Banque Bulgare de Credit „GHIRDAP,“

— ОСНОВАНА 1882 год. —

КАПИТАЛЪ напълно внесенъ лева златни 4,000,000

ЗАПАСЕНЪ ФОНДЪ и резерви „ „ 1,450,000

Централно сѣдалище въ **РУСЕ.**

Клонове: Варна, Т.-Пазарджикъ, София и Ямболъ.

ИЗВЪРШВА ВСИЧКИ БАНКОВИ ОПЕРАЦИИ

Приема влогове

съ срокъ и безъ срокъ срѣщу спестовни книжки, срочни свидѣтелства и въ текущи смѣтки и плаща:

5 % год. лихва за безсрочни влогове.

6 % год. лихва за влогове съ срокъ една година и повече.

Спестовнитѣ книжки се даватъ безплатно и вноситѣ, както и изтеглянето на сумитѣ, става **безъ никакви формалности** и безъ никакви разноси.

Скотира полици, отпуска заеми и открива текущи смѣтки срѣщу гаранция на цѣнни книжа, стоки и лични поржчителства.

Събира полици за чужда смѣтка.

Издава чекове и прави прѣводи за по-големитѣ градове въ България и странство.

Купува и продава за чужда смѣтка всички видове цѣнни книжа.

 Условия най-либерални.

○ ○ ○ ○ ○ Телеграфически адресъ: „ГИРДАПЪ.“

Българска Генерална Банка

Основен капиталъ 5,000,000 лева напълно внесенъ.

Основана съ съдѣйствието на Banque de Paris et des Pays-Bas, Paris,
et de la Banque Commerciale Hongroise de Pest, Budapest.

Централа: СОФИЯ. — Клонове: БУРГАЗЪ, ПЛОВДИВЪ, РУСЕ, ВАРНА
и ДЕДЕАГАЧЪ.

Българската Генерална Банка приема влогове безсрочни и срочни, издава чекове и кредитни писма срѣщу България и странство, купува и продава камбио, сконтира купони и търговски полици, дава аванси срѣщу стоки и цѣнни книжа, прави гаранции, търгува съ всички български и чуждестранни цѣнни книжа и ги пази въ депо, взема участие въ държавни търгове за смѣтка на чуждестранни фабрики и пр. Даватъ се подъ наемъ на частни лица касетки въ хранилището на банката за пазене разни цѣнности, при пълна сигурностъ и износни условия. Банката има частно своитѣ: служба за инкасо, служба за свѣденія, бюро за прѣдставителство и комисиона, бюро за продажба на пашкули, отдѣление за машини и пр.

Banque Générale de Bulgarie

Capital social 5,000,000 de francs entièrement versés.

Fondée avec le concours de la Banque de Paris et des Pays-Bas, Paris,
et de la Banque Commerciale Hongroise de Pest, Budapest.

Siège central: SOFIA. Succursales: BOURGAS, PHILIPPOLE, ROUSTCHOUK, VARNA
et DÉDÉ-AGATCH.

Correspondants sur toutes les places principales de la Bulgarie et de l'étranger.

La Banque Générale de Bulgarie reçoit des fonds en dépôt à vue et à terme fixe, émet des chèques et lettres de crédit sur la Bulgarie et l'étranger, achète et vend des devises, s'occupe de toute opération de change et de l'escompte de coupons et d'effets commerciaux, consent des avances sur marchandises et titres, effectue de cautionnements, négocie toute valeur bulgare et étrangère et les garde en dépôt, participe à des adjudications d'Etat pour le compte de fabriques étrangères etc. Location de coffres-forts (saves), présentant toute sécurité et à des conditions très avantageuses. La Banque offre tout particulièrement ses Service de recouvrements, Service de renseignements, Bureau de représentations, Bureau pour la vente de cocons, Bureau pour la vente de machines.

Врѣменно разписание за вървежи на параходитѣ

Отъ Варна за Бургазъ

ПОНЕДѢЛНИКЪ въ 8 ч. сутр. за Сизополъ и Бургазъ
ЧЕТВЪРТЪКЪ " " " " " " " "
СЪБОТА " " " " " " " "

Отъ Варна за Цариградъ

ВТОРНИКЪ въ 4 ч. сл. обѣдъ направо за Цариградъ

Отъ Цариградъ за Бургазъ—Варна

ПЕΤΥКЪ въ 2 ч. сл. обѣдъ за Бургазъ и Варна

Отъ Бургазъ за Варна

СРѢДА въ 8 ч. сутриньта за Сизополъ и Варна
ПЕΤΥКЪ " " " " " " " "
СЪБОТА " " " " " " " " Варна
НЕДѢЛЯ " " " " " " " " Сизополъ и Варна

Отъ Бургазъ за Василико

ВТОРНИКЪ въ 8 ч. сутр. за Сизополъ и Василико

Отъ Василько за Бургазъ

ВТОРНИКЪ въ 12 ч. обѣдъ за Сизополъ и Бургазъ

Отъ Бургазъ за Сизополъ

ВТОРНИКЪ въ 8 часа сутринь
СРѢДА " " " " " " " "
ПЕΤΥКЪ " " " " " " " "
НЕДѢЛЯ " " " " " " " "

Отъ Сизополъ за Бургазъ

ПОНЕДѢЛНИКЪ въ 1 часа слѣдъ обѣдъ
ВТОРНИКЪ " " " " " " " "
ЧЕТВЪРТЪКЪ " " " " " " " "
СЪБОТА " " " " " " " "

Отъ Сизополъ за Варна

СРѢДА въ 9 часа сутринь
ПЕΤΥКЪ " " " " " " " "
НЕДѢЛЯ " " " " " " " "

Варна, 1/14 септември 1914 год.

Безъ отговорность въ случай на измѣнение по каквито и да е причини.

Справки въ Агенцитѣ.

ДИРЕКЦИЯТА.

ОБЯВЛЕНИЕ.

За да могатъ да се прѣнасятъ стокитѣ, прѣдначначени за България и натоварени на параходитѣ „Тенедосъ“ и „Патмосъ“ отъ компанията **Дойче Леванте Линие**, които параходи сега, по причина на войната, сѣ спрѣли въ Цариградъ, влѣзохме въ споразумѣние съ Българското параходно дружество въ Варна да се прѣтоварятъ въ Цариградъ на неговитѣ параходи и донесатъ въ Бургазъ или Варна. Разносикитѣ за прѣтоварването и прѣноса, както и рискътъ, ще сѣ за смѣтка на получателитѣ. Последнитѣ ще заплатятъ по около 10 шилинга на тонъ за стоене на стоката въ парахода въ Цариградъ, плюсъ 12 фр. навло на параходното дружество отъ Цариградъ до Бургазъ или Варна.

Това като се съобщава, поканватъ се притежателитѣ на стоки въ горнитѣ параходи, ако желаятъ, да изпратятъ сериитѣ коносаменти (толкова екземпляри, колкото е отбѣлѣзано върху коносамента), надлежно джиросани, до насъ въ Варна или Бургазъ за прѣдаване по принадлежность. Заедно съ коносаментитѣ ще ни се изпращатъ горнитѣ разноси, както и сумитѣ, които сѣ означени въ коносаментитѣ, като рамбурсъ и пр. и то въ ефективъ-златни монети.

Считаме за неизлишно да добавимъ, че, ако послѣдватъ още други нѣкои разноси, то тѣ ще се събератъ пакъ въ ефективъ при получването на стоката.

гр. Варна, 12/25 септември 1914 година.

Агенти на компанията **Дойче Леванте Линие**:

Варна — Бр. Золасъ

Бургазъ — Бези, Синъ Со.